

**Úvod do fonetiky a fonologie
němčiny**

Brno 2018

PhDr. Alena Kovářová

Studijní materiál „Úvod do fonetiky a fonologie němčiny“ je určen posluchačům I. ročníku oboru německý jazyk a literatura na pedagogické fakultě. Je koncipován jako podklad k přednášce předmětu Fonetika a fonologie němčiny, jejímž cílem je seznámit posluchače s teoretickými základy uvedeného předmětu.

Na základě získání potřebných teoretických znalostí lze předpokládat, že si posluchači mohou také v návazných seminárních cvičeních při praktickém nácviku správné německé výslovnosti lépe uvědomit rozdíly mezi češtinou a němčinou a cíleně předcházet typickým výslovnostním chybám českých rodilých mluvčích.

Ze zkušeností vyplývá, že nácviku výslovnosti při výuce cizích jazyků nebývá na základních i středních školách věnována patřičná pozornost. Posluchači se mnohdy setkávají s informacemi o problematice německé výslovnosti až při zahájení studia na vysoké škole. Je důležité, aby si studenti byli vědomi toho, že výslovnost každého jazyka souvisí také neoddělitelně s jeho gramatickou stavbou, slovní zásobou, nebo že změny ve výslovnosti jsou rovněž určujícím faktorem pro vývoj jazyka. Znalosti z fonetiky a fonologie mohou proto posluchači uplatnit a využít i v ostatních předmětech během celého studia současného německého jazyka.

V uvedeném materiálu je užito nejnovější formy fonetické německé transkripce, která odpovídá novému výslovnostnímu slovníku *Deutsches Aussprachewörterbuch*, vydanému nakladatelstvím Walter de Gruyter Verlag v prosinci 2009. Fonetický přepis psaného, případně i mluveného německého textu umožňuje studentům lépe pochopit, jak velmi jsou obě uvedené formy němčiny navzájem odlišné. Přílišná fixace na psanou (tzn. ortografickou) podobu němčiny, na kterou jsou studenti zvyklí z předcházející výuky němčiny jako cizího jazyka, je zdrojem celé řady zafixovaných výslovnostních chyb. Fonetický přepis podává jinou písemnou, ale mnohem přesnější formou informací o skutečné mluvené podobě jazyka.

Alena Kovářová

Obsah

I. Úvod	4
Fonetika, fonologie, definice fonému	4
Fonetická transkripce	5
Tvoření řeči	5
Schéma dýchací a artikulační soustavy	6
II. Klasifikace hlásek z fonetického hlediska	7
Artikulační samohlásek	7
Dvojhlásky	8
Artikulační souhlásek	8
Činnost hlasivek	9
III. Systém hlásek z hlediska fonologie	11
Varianty fonému (alofony)	11
IV. Segmentální rovina německého jazyka	12
Systém německých a českých vokálů	12
Přední samohlásky i-ové, ü-ové	14
Přední samohlásky e-ové, ö-ové	14
Střední samohlásky, redukované e	16
Vokalizované i	16
Samohlásky a-ové	17
Zadní samohlásky o-ové	18
Zadní samohlásky u-ové	18
Německé dvojhlásky	19
Německé souhlásky	21
Přehled německých konsonantů	22
Souhlásky závěrové ústní	23
Souhlásky nazální	25
Souhlásky polozávěrové	26
Souhlásky ůžinové	28
Časté kombinace konsonantů	34
Změny hlásek v proudu řeči, asimilace	35
V. Suprasegmentální rovina německého jazyka	38
Přízvuk (slovní, větný)	38
Redukce	40
Členění souvislé řeči	43
Intonace	44
Varianty současné němčiny	45
Unterschiede zwischen der deutschen und tschechischen Aussprache	48
Zeichen der Lautschrift IPA	52
Phonetische Terminologie	54
Otázky k opakování učiva	56
Doporučená studijní literatura	57

I. Úvod

Jazyk je nejdůležitějším prostředkem komunikace mezi lidmi. Jedná se především o jazyk mateřský, kterým se dorozumívá určitá skupina lidí, může to být rovněž kterýkoliv jazyk cizí, kterému jsme se naučili.

Studiem jazyka se zabývá **jazykověda (lingvistika)**. Podle přístupu ke zkoumání jazyka je jazykověda členěna na řadu různých jazykovědných disciplín. Patří k nim např. fonetika a fonologie, morfologie, syntax, stylistika, lexikologie, sémantika, textová lingvistika apod. Každý běžně užívaný jazyk se vyskytuje ve dvou formách jako **jazyk mluvený a jazyk psaný**.

Jazykovědné disciplíny fonetika a fonologie

Tyto jazykovědné disciplíny se zabývají zvukovou stránkou lidské řeči, liší se však svým pohledem na jazyk. Předmětem zkoumání jsou minimální jazykové jednotky v segmentální (hlásky, fonémy) nebo suprasegmentální (přízvuk, rytmus, pauzy, intonace) rovině popisu.

Fonetika se zabývá tvořením hlásek, tzn. činností mluvidel, a akustickou podstatou řeči. Východním materiálem pro fonetické bádání je **hláska**. Proto bývá fonetika někdy označována také termínem hláskosloví. K hlavním cílům fonetiky patří přesný popis všech možných hlásek, jejich třídění, materiální stránka hlásek jako artikulačních a akustických jevů. V každém jazyce existuje **vlastní inventář hlásek**.

Fonetiku rozlišujeme **artikulační, akustickou a auditivní**.

Jako vědní obor je možno označit fonetiku za vědu velmi starou. Již ve starověku vypracovali Indové poměrně přesný rozbor sanskrtu, později pokračovali v rozvoji fonetiky také staří Řekové.

Fonologie vychází z fonetického bádání, ale na rozdíl od fonetiky přihlíží k funkci hlásek. Předmětem zkoumání jsou abstraktní jednotky, tzv. **fonémy**, které tvoří v každém jazyce určitý **fonologický systém**.

Foném lze definovat jako "soubor zvukových, tedy jak artikulačních (výslovnostních), tak i auditivních (poslechoových) vlastností, který dostačuje k tomu, aby uživatel jazyka odlišil na základě tohoto souboru vlastností jistou hlásku od všech ostatních hlásek jako samostatnou a s jinými fonémy nezaměnitelnou jednotku pomáhající rozlišovat význam slov." (Čejka, 34)

Fonémy vyplývají ze srovnání tzv. **minimálních párů**.

<i>Např.:</i>	pas x pes ves x les	kennen x können fragen x tragen	dva různé fonémy
	pas x pás byt x být	Kamm x kam Mitte x Miete	rozdílná kvantita fonémů
	krok x rok	Hund x und	přítomnost - nepřítomnost fonému (tzv. nulový foném)

Rozdíl mezi fonetikou a fonologií lze také definovat jako rozdíl mezi hláskou a fonémem.

Ne každá hláska může v daném jazyce plnit funkci fonému, tzn. že každý jazyk má zpravidla více hlásek než fonémů. Skutečnost, že každý jazyk má soubor svých vlastních fonémů, nebo využívá jiných vlastností fonémů, je velmi důležitá zejména při výuce a studiu cizích jazyků.

Fonologie je v porovnání s fonetikou vědním oborem poměrně velmi mladým. Na základě experimentálních metod se vyčlenila jako samostatný vědní obor z fonetického bádání, jež vycházelo z metody poslechové, až na lingvistickém kongresu v Haagu v roce 1928.

Ke vzniku a rozvoji bádání v oblasti fonologie významně přispěly práce tzv. Pražské lingvistické školy z přelomu 20. a 30. let 20. století.

Fonetická transkripce

Psaná a mluvená řeč se navzájem od sebe velmi liší, protože běžně používaný pravopis neodráží skutečnou zvukovou stránku promluvy. Na základě četných pokusů o co nejpřesnější zachycení mluvené řeči v grafické podobě vznikl fonetický přepis neboli fonetická transkripce (phonetische Umschrift, Lautschrift), vycházející z písmen latinské abecedy, která byla doplněna o řadu potřebných diakritických znaků. Tato transkripce má mezinárodní charakter a užívá se pro ni označení **IPA** (podle anglického názvu International Phonetic Association), nebo **API** (z francouzštiny Association Phonétique Internationale).

Fonetická transkripce je důležitá při studiu cizích jazyků, kdy je vedle běžné pravopisné podoby slov v hranatých závorkách uvedeno pro realizaci v mluvené podobě také jejich fonetický přepis (*viz Zeichen der Lautschrift IPA str. 52*).

Poznámka: angličtina, používající archaický pravopis, se bez fonetické transkripce neobejde.

Tvoření řeči

Tvoření řeči je složitý proces probíhající ve třech stádiích:

1. stadium psychologické (zahrnuje oblast myšlení a jazyka, vytváření pojmů)
2. stadium fyziologické (mluvní orgány vytvářejí hlásky)
3. stadium akustické (pohyby mluvních orgánů způsobují změny výdechového proudu, na základě vzdušného vlnění vzniká zvuk)

Z fonetického hlediska je nutno věnovat pozornost nejen **tvoření - produkci hlásek**, ale také jejich vnímání - **percepci hlásek**. Při procesu komunikace nesmí být opomenuta nejen úloha mluvčího, ale také úloha posluchače.

Mluvní orgány tvoří tři ústrojí:

(viz *schéma str. 6*)

- ústrojí respirační (dýchací)
- ústrojí fonační (hlasové)
- ústrojí artikulační (upravující)

K dýchacímu ústrojí patří plíce, bránice, hrudní koš. Jejich činností vzniká výdechový proud. V němčině stejně jako v češtině se při tvoření hlásek využívá výdechového proudu. Některé africké jazyky využívají i vdechového proudu, tvoří hlásky vdechové (mlasky).

Při klidovém dýchání je poměr mezi vdechem a výdechem asi 2 : 3. Při mluvení nebo zpěvu se doba výdechu značně prodlužuje (1:7 – 1:13). Během mluvení je nutné dobře ovládat hospodářství s výdechovým proudem.

Hlavním orgánem **fonočního ústrojí** jsou hlasivky, které jsou uloženy v hrtanu. Kmitáním hlasivek vzniká zvuk vnímaný jako hlas. Hlasivky se skládají z části chrupavčité a blanité. Jsou ovládnány soustavou svalů a jako celkové ústrojí patří k nejsložitějším a nejjemnějším mechanismům lidského těla.

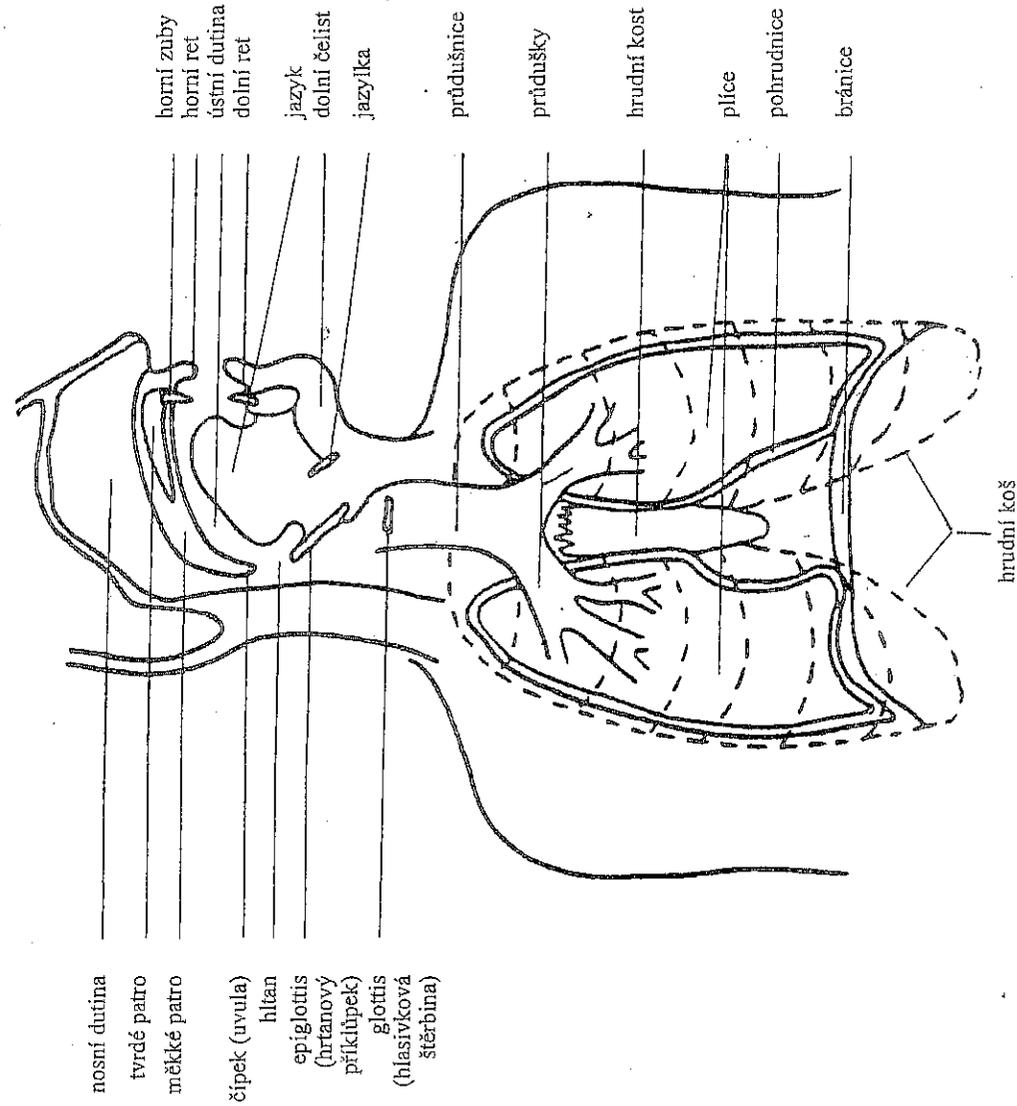
V klidovém postavení (při dýchání) jsou hlasivky povoleny, vzduch proudí volně hlasovou štěrbinou (glottis). Výška hlasu závisí na rychlosti vibrací hlasivek, síla hlasu je dána tlakem výdechového proudu. Podle zapojení hlasivek do produkce zvuku vznikají hlásky buď znělé, nebo neznělé.

Zvuk, který je vytvořen pouze hlasivkami, je ostrý, zní nepřijemně a v takové podobě nedostačuje k artikulaci hlásek. Musí být proto dále upravován ústrojím artikulačním.

Ústrojí artikulační je tvořeno třemi rezonančními dutinami. V dutině hrdelní, ústní, příp. nosní dostává lidský hlas příslušné zabarvení. Dutiny nosní a hrdelní v porovnání s dutinou ústní při artikulaci příliš velkým změnám nepodléhají.

Nejvíce je při artikulaci využívána dutina ústní, kde vzniká naprostá většina hlásek. Na artikulaci se v dutině ústní podílejí rty, horní a dolní čelist, zuby, tvrdé a měkké patro, čípek (uvula) a jazyk.

Schéma dýchací a artikulační soustavy

II. KLASIFIKACE A POPIS HLÁSEK Z FONETICKÉHO HLEDISKA

Tradiční fonetické dělení hlásek na samohlásky a souhlásky vychází ze základních rozdílů v jejich artikulaci.

1. Samohlásky (vokály)

Při artikulaci samohlásek se výdechovému proudu nestaví do cesty žádná překážka. Hlasivky kmitají pravidelně, vzniká čistý tón.

2. Souhlásky (konsonanty)

Na rozdíl od samohlásek se při tvoření souhlásek staví výdechovému proudu do cesty určitá překážka, na základě tření vzniká šum.

Po stránce akustické se označují samohlásky jako **tóny** a souhlásky jako **šumy**.

Artikulace samohlásek je dále podmíněna:

- horizontálním pohybem jazyka (samohlásky přední, střední, zadní)
- vertikálním pohybem jazyka (samohlásky vysoké, středové, nízké)
- postavením rtů (samohlásky zaokrouhlené, nezaokrouhlené)
- velikostí čelistního úhlu (samohlásky zavřené, otevřené)

Samohlásky rozlišujeme podle délky (kvanity) na **krátké** a **dlouhé**.

Všechny samohlásky jsou vždy **znělé** a mohou tvořit jádro slabiky, jsou **slabikotvorné**.

Schematicky lze znázornit uspořádání samohlásek ve tvaru trojúhelníka:

postavení jazyka:	přední	střední	zadní
vysoké	i/í		u/ú
středové		e/é	o/ó
nízké		a/á	
postavení rtů:	nezaokrouhlené		zaokrouhlené

Poznámka:

Systemy vokálů se v různých jazycích liší. Mají zpravidla různý počet i rozdílné zastoupení vokálních fonémů.

Tradiční uspořádání samohlásek do tvaru trojúhelníka odpovídá českým samohláskám.

Uvedené schéma je označováno jako tzv. **Hellwagův vokální trojúhelník**, který byl sestaven již v roce 1781 (das Hellwagsche Vokaldreieck).

Christoph Friedrich Hellweg (1754 - 1835), německý lékař a fyzik, jako první sestavil vokály do trojúhelníku.

Dvojhlásky (diftongy)

Dvojhlásky se řadí na základě typu artikulace k samohláskám. Přesněji určeno k samohláskám dlouhým.

Jde o spojení dvou vokálů spadajících do jedné slabiky, kde jeden vokál tvoří vrchol diftongu a druhý má charakter polovokálu. Podle průběhu artikulace se rozlišují dvojhlásky:

- stoupavé (*steigende Diphthonge*)
- nebo klesavé (*fallende Diphthonge*)

Někdy dochází ke spojení i tří vokalických prvků v jedné slabice, vzniká tzv. **trifong**.

V němčině by bylo možno považovat za trifongy např. sled tří vokálů ve slovech *Hier* [aɪə], *bauen* [baʊən] apod., zde ale nespádají všechny tři vokály do jedné slabiky.

Poznámka: S artikulací různých trifongů se setkáváme především v angličtině.

Artikulace souhlásek

(viz schéma str. 10 a tabulkový přehled německých konsonantů str. 22)

Výslovnost souhlásek se rozlišuje:

- podle způsobu artikulace
- podle místa artikulace
- podle neznělosti /znělosti (v němčině je v tomto případě základním rysem artikulace souhlásek napjatost / nenapjatost mluvních orgánů)

Způsob artikulace

Způsob artikulace je dán tím, jak se staví výdechovému proudu do cesty určitá překážka.

Závěrové konsonanty - výdechový proud rychle rozrazí překážku (závěr) a odstraní ji.

K závěrovým konsonantům patří také všechny nosové neboli nazální konsonanty.

Polezávěrové konsonanty neboli afrikáty - výdechový proud rozrazí závěr, závěr přechází v úžinu.

Úžinové konsonanty - po celou dobu jejich artikulace je zapojen do činnosti určitý typ úžiny.

Místo artikulace

Místo artikulace určuje mluvní orgán, kde se artikulace realizuje.

Bilabiální / obouretné konsonanty - do činnosti jsou zapojeny rty.

Labiodentální / retozubné konsonanty - horní zuby se opírají o spodní ret.

Dentální - jazyk se opírá o zuby (dentály se vyskytují např. v angličtině).

Alveolární / dásňové konsonanty - podle přesnějšího místa dotyku jazyka v oblasti dásní se rozlišují přední a zadní (prealveolární a postalveolární). V této oblasti se tvoří nejvíce hlásek.

Palatální konsonanty - jazyk se dotýká tvrdého patra.

Velární konsonanty - jazyk se dotýká měkkého patra.

Laryngální konsonanty - v laryngální (hrtanové) oblasti se dá stanovit přesné místo artikulace velmi obtížně.

Činnost hlasivek

Podle zapojení hlasivek do artikulace konsonantů rozlišujeme **konsonanty znělé a neznělé**.

Ty jsou buď **párové** (mají obě varianty, např. p x b, f x v)

nebo **nepárové** (existuje jen jedna varianta, např. všechny nazály, nebo j, l, r)

V němčině je však v souvislosti s podílem hlasivek na artikulaci konsonantů prioritním znakem souhlásek jejich napjatá nebo nenapjatá artikulace.

Napjatosti / nenapjatosti rozumíme různý stupeň napětí svalových orgánů podílejších se na artikulaci jednotlivých konsonantů.

- **napjatost** je typická pro **neznělé konsonanty (Fortes)**

- **nenapjatost** charakterizuje **znělé konsonanty (Lenes)**

Podíl nosní dutiny na artikulaci

Při poklesu měkkého patra je zapojena do artikulace konsonantů také nosní dutina, jejíž rezonancí vznikají **nosní** neboli **nazální konsonanty** m, n a velární n [ŋ].

V opačném případě vychází výdechový proud dutinou ústní, kdy jsou tvořeny **ústní** neboli **orální konsonanty**.

Poznámka: V češtině se vyskytuje v palatální oblasti ještě nazální konsonant ň.

Sonory

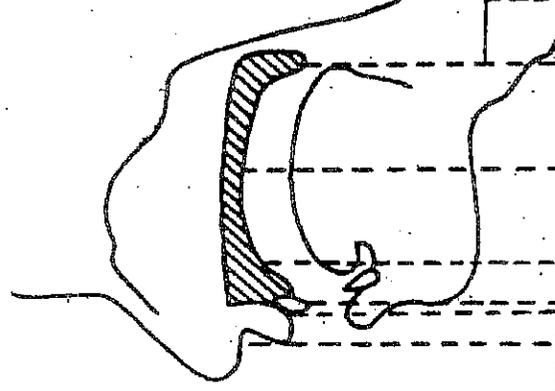
Jako sonory se označují souhlásky, při jejichž artikulaci převažují tónové složky. V systému hlásek stojí vzhledem ke svým vlastnostem na pomezí mezi samohláskami a souhláskami.

Podobně jako samohlásky mohou tvořit vrchol slabiky.

K sonorám se řadí **nazály** a také tzv. **likvidy** l a r, což jsou úžinové souhlásky se zvláštní artikulací.

l – je souhláska **laterální** neboli boková, r - **vibranta** neboli kmitavá. V němčině a češtině se nevyskytují tytéž sonory.

Německé konsonanty podle místa artikulace

	1	2	3	4	5	6	
závěrové	napjaté neznělé	p	t		k		
	nenapjaté znělé	b	d		g		
úžinové	nosové	m	n		ŋ		
		napjaté neznělé	f	s	ʃ	x	
	nenapjaté znělé	v	z	ʒ	j		
	bokové			l			
		kmitavé		r ₁		R ₂	
	hlasivkové						h

- 1 bilabiální (obouretné)
- 2 labiodentální (retozubné)
- 3 alveolární (dásňové)
- 4 palatální (tvrdopatrové)
- 5 velární (měkkopatrové)
- 6 laryngální (hrtanové)

III. SYSTÉM HLÁSEK Z HLEDISKA FONOLOGIE

Fonologie zkoumá hlásky z hlediska jejich funkce, všimá si těch vlastností hlásek, které jsou shodné, nebo na jejichž základě lze odlišit jednu hlásku od druhé. Základní jednotkami fonologie jsou **fonémy**, které tvoří v každém jazyce určitý fonologický systém. Vlastnosti fonémů lze zařadit do určitých protikladů, tzv. **distinktivních (rozdílivých) rysů**.

V odborné literatuře se uvádí asi 13 distinktivních rysů, podle nichž je možno charakterizovat všechny jazyky světa.

Distinktivní rysy mají vždy binární charakter:

1. vokálnost x nevodálnost	(přítomnost tónu)
2. konsonantnost x nekonsnantnost	(přítomnost šumu)
3. délka x krátkost	(týká se většinou samohlásek, v některých jazycích i souhlásek)
4. znělost x neznělost	(např. d x t)
5. napjatost x nenapjatost	(typické pro němčinu, např. k x g)
6. nosovost x nenosovost	(např. m x b)
7. závěrovost x úžinovost	(např. p x f, t x s)
8. kompaktnost x difúznost	(nízké samohlásky, palatální a velární souhlásky oproti vysokým samohláskám, labiálním, dentálním a alveolárním souhláskám)
9. drsnost x matnost	(rys drsnosti mají afrikáty, např. c, č, pf)
10. gravisovost x akutovost	(hlásky s nižší x vyšší frekvencí)
11. mollovost x nemollovost	(mollovost je příznačná pro zaokrouhlené hlásky)
12. durovost x nedurovost	(typické pro palatalizované ruské souhlásky)
13. abruptivnost x neabruptivnost	(týká se např. hlasivkových hlásek v některých kavkazských jazycích)

Každý jazyk využívá jen určitých distinktivních rysů, čímž vzniká jeho specifický systém fonémů. Současně je důležité také rozložení a posloupnost fonémů daného jazyka navzájem – tzv. **komplementární distribuce fonémů**.

Varianty fonému (alofony)

Fonémy, které mají určitou podobu pouze vyskytují-li se v určitém okolí, označujeme jako poziční varianty jednoho fonému neboli alofony. Různé jazyky mají různé varianty fonémů.

V češtině to může být foném **n**, který se realizuje jako velární **ŋ** před **k** nebo **g**, např. ve slovech:

Hanka [haŋka] x Hana, linka [luŋka], angršt [aŋgreʃt]

V němčině se rozlišují podle místa artikulace dvě varianty fonému **ch**:

přední ch, tzv. Ich-Laut	x	zadní ch, tzv. Ach-Laut
mich [miç]	x	acht [axt]
sprechen [ʃpreçɪ]	x	Sprache [ʃpra:xə]

V některých případech se příznačná vlastnost fonému ztrácí a hovoří se o **neutralizačním postavení fonému**. Např. v češtině se v koncovém postavení znělá souhláska vyslovuje nezněle:

led [let] x let [let] → (ztráta znělosti na konci slova)

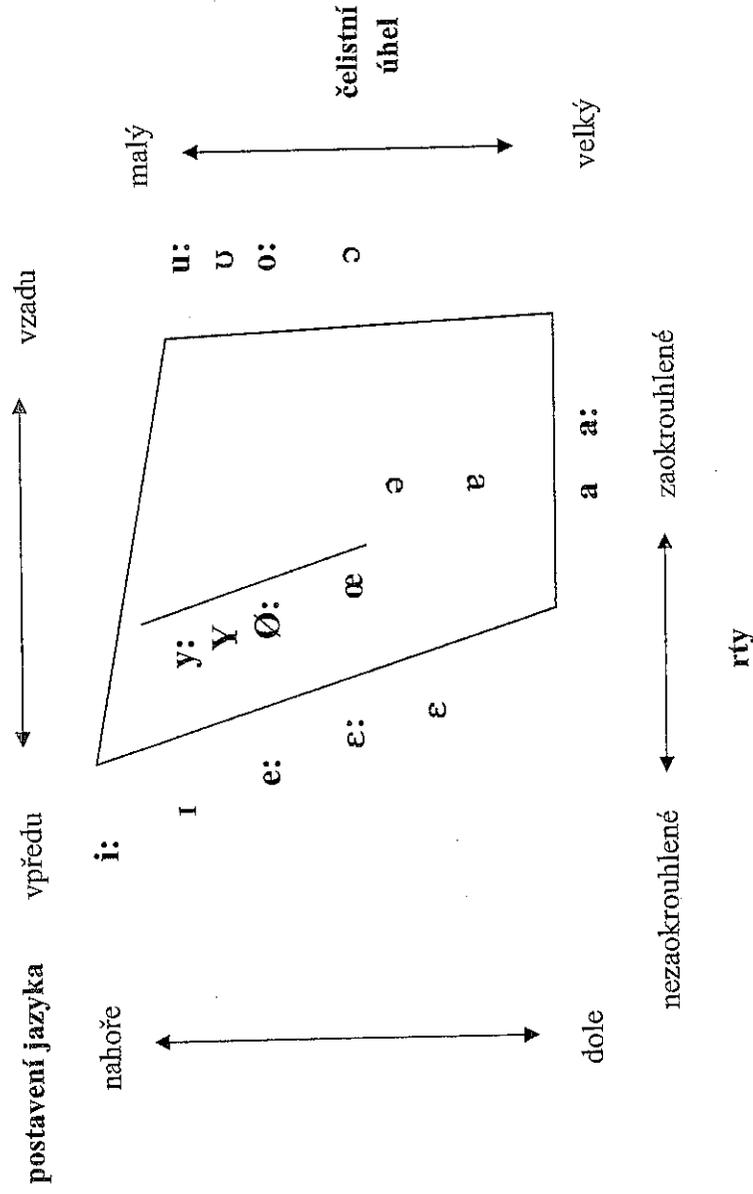
V němčině se tento jev označuje termínem **Auslautverhärtung**.

das Rad [ra:t] x der Rat [ra:t] → (Auslautverhärtung)

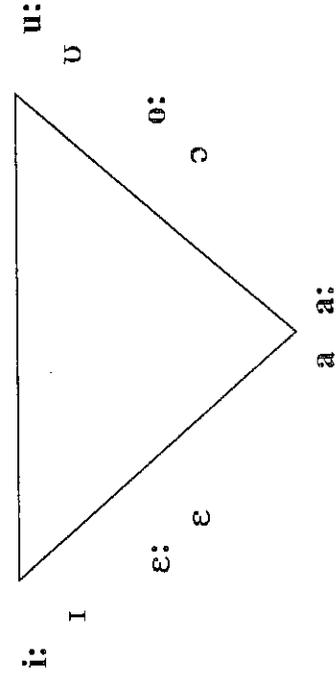
IV. SEGMENTÁLNÍ ROVINA NĚMECKÉHO JAZYKA

System německých vokálů

System německých vokálů tvoří **17 vokalických fonémů**, které je možno zobrazit ve tvaru čtyřúhelníka. Do tohoto systému se v odborné literatuře také řadí tzv. vokalizované r [ɐ], jehož artikulace leží mezi redukovaným [ə] a krátkým a.

System českých vokálů sestává pouze z **10 vokalických fonémů**, tzn. že německé fonémy, které v češtině neexistují, nebo jsou artikulovány v jiné rovině, působí českým rodilým mluvčím problémy a musí se jim proto při nácvičce výslovnosti věnovat patřičná pozornost.

Srovnáním schémat vokalických systémů obou jazyků můžeme poměrně snadno stanovit problémové německé fonémy a lépe pochopit postavení mluvčidel při jejich artikulaci.

Charakteristika německých vokálů

1. Při artikulaci německých samohlásek se uplatňuje protiklad samohláska otevřená x zavřená, který souvisí také s kvantitou samohlásek. Krátká samohláska je zpravidla otevřená, dlouhá samohláska je zavřená. Toto neplatí pro krátké [a], které je zavřenější než dlouhé [a:]. Výjimkou v systému dlouhých německých vokálů je dlouhé [ɛ:], které má být vyslovováno otevřeně. Tendence směřuje i v tomto případě k zavřené artikulaci. České vokály mají střední stupeň otevřenosti.

2. Na rozdíl od češtiny je v němčině pro dlouhé, zavřené vokály příznačná značná napjatost mluvidel, krátké otevřené samohlásky se vyslovují nenapjatě. Délku je nutno dodržet! Schéma porovnání rozdílné artikulace délky českých a německých vokálů:

dlouhé **krátké** **redukované (pouze v němčině)**

čeština: _____

němčina: _____

_____ [ɐ] redukované e, _____

_____ [ɐ] vokalické r slabičné [ɐ] vokalické r neslabičné

3. Protiklad zaokrouhlená x nezaokrouhlená samohláska má distinktivní charakter u předních německých samohlásek.

V češtině přední řada labializovaných vokálů neexistuje!

4. Z hlediska přízvučnosti odlišuje němčina systém samohlásek přízvučných a nepřízvučných. K nepřízvučným vokálům patří redukované [ɐ], které je nejčastější německou samohláskou vůbec, a vokalizované r [ɐ] slabičné i neslabičné. K redukováním vokálům se řadí také i tzv. neslabičné vokály [ɪ], [ʊ].

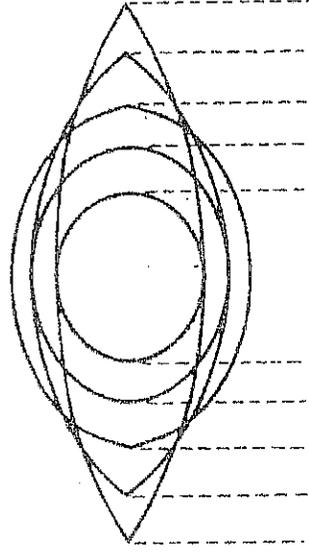
V přízvučných slabikách zůstává rozdíl mezi dlouhými a krátkými samohláskami vždy zachován.

V celé řadě domácích i přejatých slov se kromě toho vyskytují v určitých pozicích zejména v koncových slabikách také polodlouhé varianty vokálů.

Problematice přízvučnosti a nepřízvučnosti německých vokálů, která je od českých přízvukových poměrů značně odlišná, musí být věnována velká pozornost.

5. Německé vokály (stejně jako české) jsou orální. Nazalizované samohlásky se vyskytují pouze v cizích slovech, přejatých zejména z francouzštiny. Patří sem *např.* [ã], [õ], [ẽ], [œ].

Postavení rtů při artikulaci německých vokálů

i e a o u ä ö ü ä

<|> ← (liegen, legen, lägen, lügen, lugen, lugen) → ○
lügen lügen

Přední samohlásky

Samohlásky oblasti i-ové, ü-ové

[i:] **dlouhé zavřené napjaté i** je vysoká přední nelabializovaná samohláska.

Grafémy: i, ie, ieh, y

V porovnání s češtinou je německé dlouhé i zavřenější a napjaté.

[I] **krátké otevřené nenapjaté i** je vysoká přední nelabializovaná samohláska

Grafém: i, výjimečně ie (*např.* vielleicht, vierzehn, vierzig, Viertel)

[i] **neslabičné i** patří k redukovaným vokálům. Výslovností se blíží j, *např.* v

koncovkách: -ie (Familie), -ion (Nation), -ium (Gymnasium), apod.

Grafém: i

[y:] **dlouhé zavřené napjaté ü** je vysoká přední samohláska labializovaná.

Grafémy: ü, üh, ui, y (*např.* Typ, typisch, Duisburg)

! V češtině se nevyskytuje. Labializace má v tomto případě distinktivní funkci!

K chybné artikulaci dochází při nedostatečném zaokrouhlení rtů.

Rozlišujte:

die Bühne	x	die Biene
die Tür	x	das Tier
die Flüge	x	die Fliege
spülen	x	spielen
für	x	vier
kühl	x	Kiel

[Y] **krátké otevřené nenapjaté ü** je vysoká přední samohláska labializovaná.

Grafémy: ü, y (*např.* System, Gymnasium, Psychologie, Ägypten, Zypem)

! V češtině se nevyskytuje. Labializace má v tomto případě distinktivní funkci!

Zaokrouhlením rtů dosáhneme správné výslovnosti.

Rozlišujte:

müssen	x	missen
küssen	x	das Kissen
das Gerücht	x	das Gericht

Dodržení krátké a dlouhé výslovnosti ü je důležité pro rozlišení významu slov:

např.:

die Hütte	x	die Hütte
füllen	x	fühlen
ich wüsste	x	die Wüste

Samohlásky e-ové / ö-ové

[e:] **dlouhé zavřené napjaté e** je středová přední nelabializovaná samohláska.

Grafémy: e, ee, eh

Artikulační postavení, ze kterého vycházíme, je blízké i, místo i však vyslovíme e.

Čelistní úhel je podobně jako u artikulace i velmi malý.

! V češtině se nevyskytuje. Patří k nejčastějším chybám českých žáků, protože je chybně vyslovováno jako otevřené české e. Nedodržením rozdílu mezi zavřeným a otevřeným e dochází k záměně slov.

Rozlišujte:	die Beeren	x	die Bären
	die Ehre	x	die Ähre
	dehnen/denen	x	die Dänen
	sehen	x	säen
	ich lese	x	ich läse (<i>konj. préterita</i>)

[ε:] **dlouhé otevřené nenapjaté e** je středová přední nelabializovaná samohláska.

Grafémy: ä, äh

! Tato hláska se vymyká ze systému německých vokálů, protože má být vyslovována otevřeně, i když se jedná o samohlásku dlouhou. Zejména v oblastech severního Německa již tenduje k výslovnosti zavřené a napjaté:

např.: das Mädchen [m'ɛ:tçən] → [m'e:tçən]

Českým žákům nepůsobí otevřené e (dlouhé ani krátké) problémy, nesmí být však chybně vyslovováno zaokrouhleně jako ö.

Např.: das Mädchen [m'ɛ:tçən] → ! das Mödchen [m'ø:tçən]
spät [ʃpɛ:t] → ! spät [ʃpø:t]

Rozlišujte: Mähren [m'ɛ:ren] x die Möhren [m'ø:ren]
wir läsen (*konj.*) [l'ɛ:zɪ] x lösen [l'ø:zɪ]

[ε] **krátké otevřené nenapjaté e** je středová přední nelabializovaná samohláska.

Grafémy: e, ä

! Při výslovnosti nepůsobí potíže, musí se vždy dodržet rozdíl mezi **dlouhou - zavřenou** a **krátkou - otevřenou** variantou.

Např.: beten x die Betten
den x denn
wen x wenn
das Heer x der Herr
fehlen x fällen

[Ø:] **dlouhé zavřené napjaté ö** je středová přední samohláska labializovaná.

Grafémy: ö, öh, oe

! V češtině se nevyskytuje. Labializace má v tomto případě distinktivní funkci!

K chybné artikulaci dochází při nedostatečném zaokrouhlení rtů.

Rozlišujte: lösen x lesen
die Höfe x die Hefe
die Löhne x die Lehne

[œ] **krátké otevřené nenapjaté ø** je středová přední samohláska labializovaná.

Grafém: ø

! V češtině se nevyskytuje. Labializace má v tomto případě distinktivní funkci!

Nedostatečné zaokrouhlení rtů je typickou chybou českých rodilých mluvčích.

<i>Rozlišujte:</i>	können	x	kennen
	die Höhle	x	helle
	die Wörter	x	der Wärter
	möchte	x	die Mächte
	völlig	x	fällig

Rozdíl mezi dlouhou a krátkou výslovností ö se musí také vždy dodržet:

<i>Např.:</i>	die Höhle	x	die Hölle
	das Röslein	x	das Rösslein

[ě / ě] nazalizované krátké nebo polodlouhé se vyskytuje v němčině ve slovech přejatých především z francouzštiny, původní pravopis je zachováván.

Např.: Germain, Refrain, Gauguin [-ě]
Parfum, Verdun [-ě]

Střední samohlásky

[e] redukované e, tzv. *Murmel-e* nebo *der Schwa-Laut* je středová střední nenapjatá a nelabializovaná samohláska.

Grafém: e

! V češtině se nevyskytuje. Návniku redukované výslovnosti e je nutno věnovat velkou pozornost, protože se jedná o nejčastější německou samohlásku. Vyslovuje se výhradně v nepřízvučných slabikách a trvá velmi krátce. Je podstatně kratší než všechny ostatní krátké, nepřízvučné německé vokály. Artikulační orgány se blíží postavení v klidu, ústa jsou pootvěřená. Koncové redukované -e v hovorové němčině často odpadá, nesmí však vymizet tam, kde by se v minimálních párech ztratil význam slov (*např.* Tisch x Tische, lang x lange).

Pro návnik správné redukce e využíváme dodržování silného německého přízvuku.

Redukované e se realizuje:

- především v nepřízvučných koncovkách a koncových slabikách
- v nepřízvučných předponách be-, ge-
- jako součást morfému -en: po samohláskách, dvojhláskách, příp. sonorách

Redukované e nejčastěji odpadá:

v koncovkách -en, -em, -el, -eln (*viz kap. přízvuk, redukce*)
! Výjimkou je diminutivní přípona -chen, kde musí být redukované e ve výslovnosti vždy zachováno [-çən].

[e] vokalizované r

Do oblasti artikulace středních redukovaným samohlásek spadá tzv. vokalizované r, které leží mezi redukovaným e [ə] a krátkým a. Vyskytuje se rovněž pouze v nepřízvučném postavení např. v příponě -er.

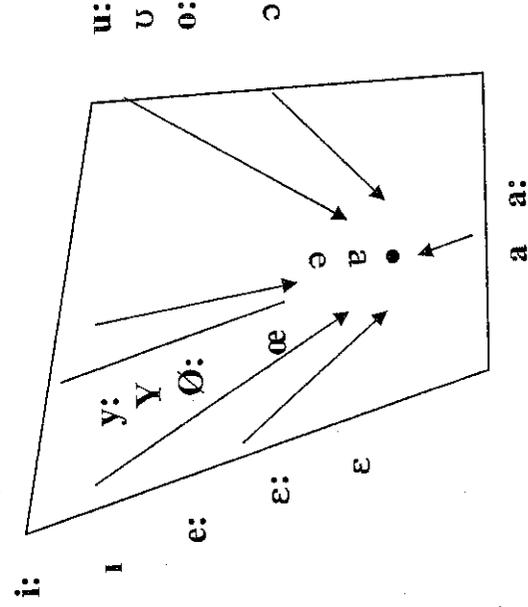
! V češtině se nevyskytuje. Je druhou nejčastější německou amohláskou.

Vokalizované r nacvičujeme stejně jako redukované e v souvislosti se silným německým přízvukem.

Výslovnost vokalizovaného r má dvoji formu:

- **slabičnou** [e] (např. aber, oder, Mutter, Lehrer, wandern; předpony: er-, ver-, zer-). Zde je [e] jádrem slabiky.

- **neslabičnou** [e:^v] (např. er, der, ihr, Tür, zur; předpony vor-, dar-, ur-) Neslabičné vokalizované r, vyslovované po vokálech, připomíná v mnohém směru průběh artikulace německých diftongů.

Samohlásky a-ové

[a:] **dlouhé nenapjaté a** je nízká (zadní) nelabializovaná samohláska. Bývá označována jako dunkler A-Laut, má **otevřenější** výslovnost než krátké a. Vzhledem k tomu, že rozdíl: dlouhá - zavřená napjatá oproti krátká - otevřená nenapjatá jako u ostatních německých samohlásek se zde nedá aplikovat (je spíše opačný), kolísá v určitých postaveních kvantita a kvalita obou a.

Grafémy: a, aa, ah

[a] **krátké otevřené nenapjaté a**, tzv. heller A-Laut, je nízká (přední) nelabializovaná samohláska.

Grafém: a

Artikulace dlouhého a krátkého a není nijak obtížná, je však nezbytné zachovat vždy rozdíl v kvantitě obou fonémů, aby nedošlo k záměně slov.

<i>Např.:</i>	der Aal	x	das All
	der Staat	x	die Stadt
	die Saat	x	saft
	der Stahl	x	der Stall
	raten	x	die Ratten
	er kam	x	der Kamm
	der Kahn	x	er kann

[ä] **nazalizované krátké, příp. polodlouhé a** se vyskytuje v přejatých slovech z francouzštiny s původním francouzským pravopisem.

Např.: Restaurant, Chance, Ensemble, Abonnement, Engagement, Le Mans, apod.

Zadní samohlásky

Samohlásky o-ové

[o:] **dlouhé zavřené napjaté o** je středová zadní labializovaná samohláska.

Grafémy: o, oo, oh, (méně často oe, oi)

! V němčině se **výslovnost dlouhého o značně liší od češtiny, proto je tento foném (spolu s dlouhým zavřeným e) jednou z nejčastějších výslovnostních chyb českých rodilých mluvčích.**

Při nácviku správné výslovnosti dbáme nejen na důslednou labializaci rtů, ale především dbáme na dodržení malého čelistního úhlu - vycházíme z výslovnosti u, místo u však vyslovíme o.

[ɔ] **krátké otevřené nenapjaté o** je středová zadní labializovaná samohláska.

Grafém: o, ow (*např.* Güstrow, Pankow, kde o v koncovém postavení tenduje k polodlouhé artikulaci)

Při výslovnosti dlouhého a krátkého o se musí dbát na dodržení rozdílu v kvantitě.

Rozlišujte:

der Ofen	x	offen
die Rose	x	die Rosse
die Schoten	x	die Schotten

[ɔ̃] **krátké, příp. polodlouhé nazalizované o** se vyslovuje v nepřízvučné slabice ve slovech přejatých z francouzštiny:

např.: Saison, Bouillon, Pavillon, Jongleur, apod.

Samohlásky u-ové

[u:] **dlouhé zavřené napjaté u** je vysoká zadní labializovaná samohláska.

Grafém: u, uh, ou (ve franc. slovech Route, Ragout, apod.)

V porovnání s češtinou je německé dlouhé u zavřenější a napjaté.

[u] **krátké otevřené nenapjaté u** je vysoká zadní labializovaná samohláska.

Grafém: u

Artiklace dlouhého a krátkého u není pro české rodilé mluvčí obtížná, musí se však dodržet rozdíl v kvantitě.

Rozlišujte:

der Ruhm	x	der Rum
spuken	x	spucken
er sucht	x	die Sucht

Německé dvojhlásky (diftongy)

Ve spisovné němčině existují tři diftongy: [aɛ], [aɔ], [ɔɐ].
Všechny tyto dvojhlásky jsou složené ze dvou částí a mají klouzavý charakter.
První část je nižší samohláska, která přechází v samohlásku vyšší, tudíž jazyk se zvedá z nižší do vyšší polohy. Německé dvojhlásky představují vždy kombinaci otevřeného a zavřeného vokálu náležejícího do jedné slabiky.

Dominující je vždy první vokál, který nese přízvuk. Druhý se blíží polovokálu, je vyslovován redukovane, což je důležité pro nácvik správné výslovnosti všech německých dvojhlásek.

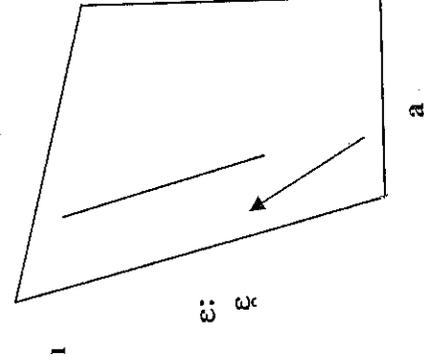
Svoji hodnotou odpovídají německé diftongy dlouhým samohláskám.

Čeština má pouze jeden diftong - ou, který je typem pevné dvojhlásky.

Po stránce fonologické jsou německé dvojhlásky monofonémové, kdežto české ou je chápáno jako bifoném.

Diftong [aɛ]

Grafémy: ei, eih, ai, ey, ay
v cizích slovech také i, y

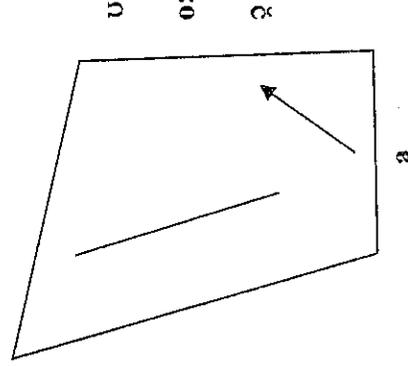
Při tvoření [aɛ] se vychází z postavení pro artikulaci nízkého předního a do pozice blízké artikulaci krátkého neslabičného e.

Vzhledem k tomu, že v češtině taková dvojhláska neexistuje, bývá [aɛ] připodobňováno českému aj, které však není dvojhláskou, ale spojením a s konsonantem j, např.: kraj, hraj, což se v příbuzných tvarech uvedených slov rozkládá do dvou slabik: kra-je nebo hra-jeme.

Zakončení vyslovení [aɛ] nesmí proto vyznít jako j.

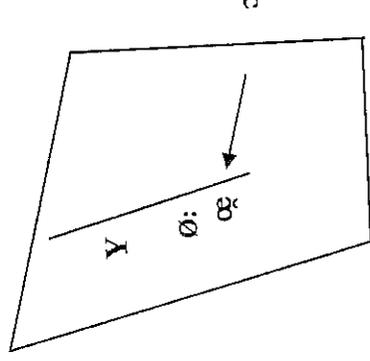
Diftong [aɔ]

Grafémy: au, auh
v cizích slovech také ou, ow

při artikulaci dvojhlasky [aɔ] se přechází od nízkého krátkého a do středové polohy odpovídající krátkému neslabičnému o.

Potvrdíme-li diftong au, který se v češtině artikuluje ve stejné znějícím citoslovci, nebo ve slovech přejatých (*např.* auto, automatický), zjistíme velký rozdíl, protože se zde jedná o pevné spojení a se samohláskou u. Z fonologického hlediska se tedy jedná o dva fonémy. V němčině se vyhýbáme vyznění [aɔ] do příliš silného u.

Diftong [ɔœ]

Grafémy: eu, äu
případně oi, oy

Při výslovnosti [ɔœ] se přechází od krátkého otevřeného o ke krátkému neslabičnému ø, průvodním jevem tohoto diftongu je jeho zaokrouhlenost.

Diftong [ɔœ] nemá žádný český ekvivalent, nelze jej proto zaměňovat se spojením oj, *např.*: ve slově kroj, kde se oj opět rozkládá v příslušných tvarech do dvou slabik: kro-je.

K artikulacním chybám patří kromě j jako zakončení dvojhlasky [ɔœ] také nedostatečná labializace, čímž se stírá rozdíl mezi [ɔœ] a [aɛ].

<i>Rozlišujte:</i>	neun	x	nein
	das Feuer	x	die Feier
	die Reue	x	die Reihe
	die Eule	x	die Eile
	zeugen	x	zeigen

Některá cizí slova, kde se objevuje dvojhlaska eu / äu, mají jinou výslovnost:

<i>např.:</i>	eu	[-e:u-]	Deus, Amadeus
	äu	[-ɛ:u-]	Skarabäus, Trochäus

Poznámka:

Kromě zmíněných diftongů se v němčině vyskytují různé další diftongy v přejatých slovech zejména z angličtiny (Lady, Show, atd.).

Německé souhlásky

Srovnáním systémů německých a českých konsonantů zjistíme, že němčina má méně konsonantických fonémů než čeština. V němčině neexistuje ř a v oblasti palatální chybí oproti češtině závěrové souhlásky ť, ď, ň. V odborné literatuře se uvádí počet až 23 německých konsonantických fonémů (*viz Tabulkový přehled německých konsonantů str. 22*).

Charakteristika německých konsonantů

1. Při artikulaci německých souhlásek je nutné si uvědomit, že charakteristickým rysem této artikulace je především napjatost, případně nenapjatost mluvidel. V případě napjatých ústních závěrových konsonantů musíme dále dbát na jejich aspirovanost. Teprve následně spojujeme artikulaci německých konsonantů s jejich neznělostí nebo znělostí. Při klasifikaci českých konsonantů však v prvé řadě rozlišujeme, zda jsou znělé nebo neznělé. Stupeň znělosti německých souhlásek je však vždy slabší, než je tomu u jejich českých ekvivalentů. V češtině se protiklad napjatosti/nenapjatosti, nebo aspirovanosti/neaspirovanosti při tvoření konsonantů nerealizuje.

2. Aspirace neboli příděch je charakteristickou vlastností německých závěrových konsonantů. Příděch není u všech těchto souhlásek stejný, nejsilněji aspirované je k, nejslabší bývá u p. Aspirovaná artikulace u souhlásek v češtině neexistuje.

3. Podle způsobu a místa artikulace klasifikujeme německé konsonanty obdobně jako v češtině. V němčině se vyskytuje navíc u polozávěrových souhlásek v bilabiální oblasti foném pf. Mezi úžinové souhlásky patří v němčině dvě poziční varianty fonému ch, tzv. Ich-Laut [ç] a Ach-Laut [x].

4. Třídění německých konsonantů podle sluchového dojmu odpovídá českému, tzn. že hovoříme o souhláskách ražených, třených a (třených) sykavých.

Německé souhlásky jsou v následném popisu seřazeny podle způsobu a místa artikulace:

- souhlásky závěrové ústní	(p, b, t, d, k, g, ráz)
- souhlásky závěrové nosové	(m, n, velární ŋ)
- souhlásky závěrové hlasivkové	(h, ráz)
- souhlásky polozávěrové	(pf, ts, dz, tj, dž)
- souhlásky úžinové	(f, v, s, z, š, ž, č, x, j, l, r, h)

U každé souhlásky jsou uvedeny také všechny ostatní znaky jejich artikulace, tj.

napjatost	/	nenapjatost,
neznělost	/	znělost,
orálnost	/	nazálnost,
párovost	/	nepárovost.

Souhlásky závěrové (okluzívy)

Závěrové souhlásky rozlišujeme: - ústní (orální)
- nosové (nazální)
- hlasívkové (např. ráz)

Pro artikulaci těchto konsonantů je charakteristické, že výdechový proud rychle rozráží a odstraňuje překážku tvořenou na určitém místě v ústní dutině.

Souhlásky závěrové ústní

V systému německých závěrových souhlásek ústních se nacházejí tři páry konsonantických fonémů. Podle místa artikule se jedná o okluzívy:

bilabiální p - b
prealveolární t - d
velární k - g

Jejich základním distinktivním rysem je napjatost nebo nenapjatost.

Porovnáme-li tyto fonémy s českými protějšky, můžeme jejich vlastnosti srovnat následujícím způsobem v uvedeném pořadí:

německé fonémy:

p	t	k	x	b	d	g
napjatost	napjatost	napjatost	neznělost	nenapjatost	nenapjatost	neapirovanost
aspirovanost	aspirovanost	aspirovanost	neznělost	neapirovanost	neapirovanost	znělost

české fonémy:

→	p	t	k	x	→	b	d	g
			neznělost					znělost

Ze srovnání vyplývá, že po stránce akustické je u německých souhlásek p, t, k jejich znělost či neznělost pouze průvodním jevem, zatímco v češtině se jedná o charakteristickou vlastnost českých souhlásek. Kromě toho jsou tyto české souhlásky (zvláště b, d, g) vyslovovány vždy v rovině větší znělosti.

[p] je napjatá neznělá bilabiální orální okluzíva (párová).

Grafémy: p, pp, b (*Auslautverhärtung*)

Vyskytuje se v pozici náslovné, středové i koncové.

Místem ani způsobem artikule se neliší od českého p. Charakteristickým rozdílem je napjatost mluvídel a aspirovanost téměř ve všech pozicích. Nejsilněji je p aspirováno v přízvučné slabice před samohláskou, uprostřed nebo na konci slova je aspirace slabší, zejména v nepřízvuchných slabikách. K aspiraci také nedochází při sledu konsonantů pf (Pfund), pl (Plakat), ps (Raps), pr (sprechen), příp. jestliže následuje další napjatá souhláska v koncové pozici: lebst, gibt.

[b] je nenapjatá znělá bilabiální orální okluzíva (párová).

Grafémy: b, bb (pouze intervokallycky)

Vyskytuje se na začátku a uprostřed slova.

Oproti p je b nenapjaté a nikdy nesmí být aspirované. Vyslovuje se zněle, je však vždy méně znělé než české b.

V němčině je nezbytné správně odlišit dvojice slov:

<i>např.:</i>			
die Bar	x	das Paar	
der Bass	x	der Pass	
das Gebäck	x	das Gepäck	
der Ober	x	die Oper	
bellen	x	pelln	

[t] je napjatá neznělá prealveolární orální okluzíva (párová).

Grafémy: t, th, tt, dt, d (*Auslautverhärtung*)

Vyskytuje se v pozici náslovné, středové i koncové.

Od českého t se místem ani způsobem artikulace neliší, rozdíl je v napjatosti a aspirovanosti. Neaspirované t se realizuje při sledu konsonantů [ts] (zahn, Katze) a [tʃ] (Deutsch, Tschechisch).

[d] je nenapjatá znělá prealveolární orální okluzíva (párová).

Grafémy: d, dd (pouze intervokality, např. Wider)

Vyskytuje se v pozici náslovné a středové.

Souhláska d se v podstatě shoduje s českým protějškem, rozdíl se projevuje ve stupni znělosti - německé d je vždy méně znělé. V minimálních párech, které se odlišují fonémy t a d, je nutno dbát na správnou výslovnost:

<i>např.:</i>			
dir	x	das Tier	
der Deich	x	der Teich	
das Ende	x	die Ente	
die Seide	x	die Seite	
der Boden	x	die Boten	

[k] je napjatá neznělá velární orální okluzíva (párová).

Grafémy: k, ck, g (*Auslautverhärtung*), kk, ch, c (v přejatých slovech)

Vyskytuje se na začátku, uprostřed i na konci slov.

Při artikulaci se projevuje rozdíl v napjaté a aspirované výslovnosti oproti češtině.

Foném k má v porovnání s ostatními německými závěrovými souhláskami (p, t) velmi silný přídech.

Poznámka: psané spojení hlásek chs nebo x se vyslovuje jako [ks]

např.: sechs, wachsen, wechsell, Fuchs, Fax, extra

qu vyslovujeme jako [kv]

např.: bequem, die Qualität, die Quantität, die Quelle

[g] je nenapjatá znělá velární orální okluzíva (párová).

Grafémy: g, gg (pouze intervokality)

Vyskytuje se v náslovné a středové pozici.

Protiklad k x g má v němčině jinou funkční hodnotu než v češtině. V češtině se g vyskytuje pouze ve slovech přejatých (gramofon, generál, gigantický), v českých slovech je jen znělou variantou fonému k.

V němčině se jedná o dva samostatné fonémy, kterými se rozlišují dvojice slov.

<i>Např.:</i>	der Garten	x	die Karten
	die Gasse	x	die Kasse
	die Grenze	x	die Kränze
	die Gabel	x	das Kabel
	gern	x	der Kern

Poznámka: realizace přípon -ig, -igkeit (viz *Ich-Laut* [ç] str. 31)
výslovnost psaného spojení hlásek ng (viz *velární* [ŋ] str. 26)

[ʔ] ráz se řadí k souhláskám **závěrovým hlasivkovým**. Má charakter souhlásky velmi **napjaté neznělé (nepárové)**.
V německé odborné literatuře se označuje termínem *fester Vokaleinsatz* nebo *unbehauchter Vokalneueinsatz*, a také *der Knacklaut*.

V němčině se využívá ráz častěji než v češtině.

Musí být artikulován mezi dvěma samohláskami na hranici slov, zejména tehdy, je-li druhá samohláska přízvučná.

Např.: die ʔ Insel, sie ʔ ist, zu ʔ erst, der Be ʔ amte, be ʔ obachten, be ʔ inhalten

Ráz je nutno realizovat také v případě, když slovo začíná samohláskou po předponě, která je zakončena souhláskou, *např.* die An ʔ erkennung, ver ʔ einbaren, apod.
Ich ʔ esse ʔ am ʔ Abend ʔ um ʔ acht ʔ Uhr ʔ oft ʔ einen ʔ Apfel.

Souhlásky nazální (nazály)

Nazální souhlásky jsou vzhledem ke svému způsobu tvoření souhláskami závěrovými, při jejichž artikulaci je do činnosti zapojena dutina nosní. Poklesem měkkého patra se uvolňuje průchod výdechovému proudu do nosní dutiny. Rezonancí nosní dutiny vzniká typické zabarvení všech nosových souhlásek.

Nazály jsou všechny znělé (tzn. nepárové) a řadí se k sonorám.

[m] je souhláska **nenapjatá znělá bilabiální nazální (nepárová)**.

Grafémy: m, mm (uprostřed nebo na konci slov)

Vyskytuje se v pozici náslovné, středové i koncové.

Artikulačně se německé a české m neliší.

V obou jazycích vzniká také vlivem asimilace artikulačního místa poziční varianta labiodentální [m̥] a to ve skupinách konsonantů mf (Komfort), nebo nf (fünf).

[n] je souhláska **nenapjatá znělá prealveolární nazální (nepárová)**.

Grafémy: n, nn (uprostřed nebo na konci slov)

Vyskytuje se ve všech pozicích.

Také tato nazála se po artikulační stránce neliší od českého protějšku.

Často podléhá změnám ve spojení s následujícími konsonanty. Stejně jako v češtině zde vzniká poziční varianta velární ŋ:

- před k, g (danken, trinken, Ungarn, fungieren)
- nebo před skupinou [ks] (links, Sphinx)

Velární ŋ odpovídá v tomto případě spisovné výslovnosti.

[ŋ] je souhláska **nenapjatá znělá velární nazální (nepárová)**.

Grafémy: ng, n (před velárními konsonanty k, g.)

Vyskytuje se pouze v pozici středové a koncové, **nikdy nestojí na začátku slov**.

Velární ŋ také odpovídá českému ekvivalentu z hlediska tvoření i podoby akustické.

Rozdíl spočívá v tom, že v němčině je tato souhláska samostatný foném, kdežto v češtině se jedná pouze o poziční variantu fonému n, která vzniká před k nebo g (banka, angrešt).

Při artikulaci velárního ŋ je nutné si uvědomit, že představuje jen jednu hlásku, tzn. že za ŋ by nemělo být vyslovováno k nebo g, což je častou chybou ve výslovnosti českých rodilých mluvčích. Proto je nezbytné vždy správně rozlišit foném [ŋ] od poziční varianty [ŋk] a [ŋg].

Rozlišujte:

	[ŋ]	x	[ŋk]	poziční varianta
singen			sinken	
hingen			hinken	
der Engel			der Enkel	
die Wangen			wanken	

Porovnejte artikulaci:

[ŋ]	x	[ŋk]
Wannen		Wangen
sinnen		singen
		wanken
		sinken

Poznámka: V přejatých slovech se sled konsonantů -ng- vyslovuje vždy jako [ŋg], např.: fungieren, Angina, Ungarn, Kongo, Mongolei, apod.

Souhlásky polozávěrové (afrikáty)

Souhlásky polozávěrové neboli afrikáty jsou spojení konsonantů, jejichž artikulace má svůj specifický průběh. Je to spojení hlásky závěrové s hláskou úžinovou, tzn. že jsou afrikáty složeny ze dvou částí. První část je tvořena závěrem, který se postupně uvolňuje a v druhé části přechází v úžinu. Je nezbytné zdůraznit, že obě složky následují velmi rychle po sobě, takže se nejedná o pouhé spojení dvou konsonantů (trvání těchto konsonantů by muselo být delší), ale o specifické hlásky, které plní funkci fonémů.

Všechny polozávěrové souhlásky patří k hláskám orálním.

Poznámka: Afrikáty bývají přesto někdy charakterizovány v odborné literatuře jako sled dvou konsonantů (pf = p + f, ts = t + s, atd.). Jako doklad rozdílu mezi afrikátou a pouhým sledem různých konsonantů může posloužit srovnání výslovnosti českých slov: práce [pra:tse] x práť se [pra:t se].

Ve fonetické transkripci je afrikáta přepisována s obloučkem, což značí jeden foném.

Podle místa artikulace se rozlišují afrikáty:

labiální	Pf	
prealveolární	ts - dz	(dz pouze v přejatých slovech)
postalveolární	tʃ - dʒ	(dʒ pouze v přejatých slovech)

[pf] je napjatá neznělá labiální afrikáta (nepárová).

Grafém: pf

Vyskytuje se ve všech pozicích - náslovné, středové i koncové.

Jedná se o spojení hlásek, kdy bilabiální neznělá okluzíva přechází v labiodentální neznělou frikativu.

Vždy je nutno dodržet rozdíl mezi:

[pf]	x	[p]	x	[f]
die Pfanne		die Panne		der Flug
der Pfosten		der Posten		hoffen
pfählen		pellén		fahl

V češtině nemá foném [pf] odpovídající ekvivalent.

[ts] je napjatá neznělá prealveolární afrikáta (párová).

Grafémy: z, tz, ts; v přejatých slovech: t (Portion, funktionieren, international), c (Celsius), zz (Skizze)

Vyskytuje se ve všech pozicích.

Při artikulaci [ts] přechází alveolární neznělá okluzíva v alveolární neznělou frikativu. Místo i způsob artikulace odpovídá českému protějšku, od kterého se liší větší napjatostí.

Pro srovnání výslovnosti [ts] jsou uvedeny následující minimální páry:

[ts]	x	[s]	x	[z]
die Katze		die Kasse		der Saal
die Schweiz		der Schweiß		sauber
heizen		heißén		weisen

[dz] je znělým protějškem afrikáty [ts].

V německých slovech neexistuje.

V češtině se objevuje, často ale pouze jako poziciční varianta [ts],

např.: podzemí, předznamenání, případně v přejatých slovech.

[tʃ] je napjatá neznělá postalveolární afrikáta (párová).

Grafémy: tsch; v přejatých slovech: ch (Couch, Ranch, Chaplin, Chile),
č (Čapek, Čadca), cz (Czerny), cc (Cappuccino)

Vyskytuje se v pozici středové a koncové, v přejatých slovech také na začátku slov, výjimkou je pouze německé slovo tschilpen (cvrlikat).

Jedná se o spojení alveolární neznělé okluzívy, která přechází v postalveolární neznělou frikativu, rty jsou zaokrouhlené.

Při artikulaci této afrikáty se projevuje ve srovnání s českým [tʃ] vyšší stupeň napjatosti.

[d₃] je **nenapjatá** **znělá** **postalveolární afrikáta (párová)**,

Grafémy: dsch; další grafémy odpovídají původnímu pravopisu, např.:
(Gin, John, Juice, Giovanni).

Vyskytuje se výhradně v přejatých slovech nejčastěji z angličtiny nebo italtštiny.

V české slovní zásobě se objevuje tato afrikáta jen ojedinelé (např. džbán). Vzniká také při asimilaci před párovou znělou souhláskou (např. léčba), ale především je typická pro slova přejatá (džem, džez).

Souhlásky úžinové (frikativy)

Ze způsobu artikulace úžinových konsonantů vyplývá, že překážkou, která se staví výdechovému proudu do cesty, je úžina tvořená mezi artikulačním orgánem a určitým místem artikulace, kde vzniká třecí šum o různé síle a kvalitě.

Podle místa artikulace rozlišujeme frikativy:

labiodentální	f	-	v	
prealveolární	s	-	z	a tzv. likvidy l, r
postalveolární	ʃ	-	ʒ	(pouze v přejatých slovech)
palatální	ç, j			
velární	x			(v odborné literatuře se obvykle uvádí, že h nelze
laryngální	h			přesně lokalizovat)

Německé a české frikativy se v podstatě shodují. Rozdíly existují v oblasti palatální, kde se v češtině netvoří ç (Ich-Laut). Kromě předjazyčného r existuje ještě zadopatrová varianta (velární) R, užívaná v některých oblastech Německa. V němčině není postalveolární [ʒ] skutečným párovým protějškem [j] jako v češtině. Vyskytuje se jen v přejatých slovech.

Je nutno ještě dodat, že v případě německých úžinových konsonantů se protiklad napjatosti a nenapjatosti neprojevuje tak výrazně jako u konsonantů závěrových. Rovněž aspirovanost není průvodním jevem frikativ. V němčině se netvoří žádné nosové frikativy.

[f] je **napjatá** **neznělá** **labiodentální frikátiva (párová)**.

Grafémy: f, ff, v; v přejatých slovech: v (Vers, aktiv), ph (Phonetik, Philosophie), w (Charkow, Prokofjew)

Vyskytuje se na začátku, uprostřed i na konci slov.

Způsob i místo artikulace odpovídají českému f. Jeho základním distinktivním rysem je oproti češtině napjatá artikulace, nikoliv neznělost.

[v] je **nenapjatá** **znělá** **labiodentální frikátiva (párová)**.

Grafémy: w, v; přejatých slovech: v (Vase, Villa, Vokal, Klavier, privat)

Foném [v] se vyskytuje v pozici náslovné a středové.

Někdy dochází ke kolísání ve výslovnosti psaného v v některých slovech, např.: Pulver, Nerven, November.

V následujících dvojicích je nutné dodržet rozdíl mezi [f] a [v]:

rozlišujíte:	[f]	x	[v]
	vier	x	wir
	fein	x	der Wein
	fahren	x	waren
	die Felder	x	die Wälder
	die Phase	x	die Vase

[s] je napjatá neznělá prealveolární frikativa (párová).

Patří k tzv. **sykavkám ostrým**.

Grafémy: s, ss (po krátkých vokálech), ß (po dlouhých vokálech a dvojhláskách);
v přejatých slovech se zachovává většinou původní pravopis (City, Cortez)

Vyslovuje se pouze v pozici středové v intervokálním postavení a na konci slov,
nebo v konsonantických skupinách:

[st]	(Post, Osten, basteln),
[sp]	(Wespe, raspehn)
[ps]	(Psychologe, Pseudonym)
[ks]	(Lexikon, faxen, Experiment)

V cizích slovech se vyskytuje i v náslovné pozici, kde zůstává také původní pravopis
(např. Saison, Seine, Santa Cruz).

Porovnáme-li tuto sykavku s českým ekvivalentem, zjistíme napjatější a ostřejší
artikulaci. V češtině je artikulováno [s] i na začátku slov.

[z] je nenapjatá znělá prealveolární frikativa (párová).

Řadí se k **sykavkám ostrým**.

Grafémy: s; v přejatých slovech také z (Zeman, Zero, Zakopane)

Vyskytuje se na začátku a uprostřed slov (i ve slovech složených) a v příponách
-sal, -sam.

Znělost německého [z] je ve srovnání s českým nižší. Porovnejte výslovnost
následujících minimálních párů:

[s]	x	[z]
reißen	x	reisen
weiße	x	der Weise
hassen	x	die Hasen
nasse	x	die Nase

[ʃ] je napjatá neznělá postalveolární frikativa (párová).

Patří k tzv. **sykavkám tupým**.

Grafémy: sch, s v náslovných skupinách st, sp (stehen, Sprache, Aussprache);
v přejatých slovech: ch (Chateau, Chanson), sh (English, Sherry),
sc (Crescendo), sz (Rzeszów), š (Beneš)

Foném [ʃ] se vyskytuje ve všech pozicích. Toto platí i pro přejatá slova s původním
pravopisem.

Po stránce artikulační se téměř kryje s českým š, projevuje se zde však silné zaokrouhlení rtů. Na rozdíl od češtiny není v němčině využito protikladu [ʃ] a [ʒ]. Znělý protějšek se objevuje výhradně ve slovech přejatých.

Poznámka: V oblasti dolní němčiny (tzv. Plattdeutsch) v severním Německu se místo [ʃ] ve skupinách konsonantů sp, st vyslovuje s, což je důsledkem historického vývoje němčiny.

[ʒ] je nenapjatá znělá postalveolární frikativa (párová).

Patří k sykavkám tupým.

Grafémy: j, g (franc. Journal, Dijon, Genie, Genre, Regime, Garage)
ž (Žatec, Žilina)

V němčině se vyskytuje pouze ve slovech přejatých především z francouzštiny nebo ze slovanských jazyků.

[ʧ] je napjatá neznělá palatální frikativa (nepárová).

Je poziční - přední variantou fonému ch - tzv. Ich-Laut.

Grafémy: ch, -(i)g

V německých slovech se vyslovuje v pozici středové a koncové po: (*schéma str. 31*)

- všech předních samohláskách - celkem 9 vokálních fonémů
- dvojháskách, jejichž artikulace směřuje do přední části ústní dutiny - ei/ai, eu/äu
- sonorách - l, r, n
- v příponách -chen (zdrobněliny)

-ich, -ig / -igkeit (na konci slova nebo slabiky)

Poznámka: následují-li po -ig ještě přípony -lich, -reich, vyslovuje se jako -ik (lediglich, Königreich)

! V Rakousku a jižní části Německa je obvyklá výslovnost přípony -ig [ik].

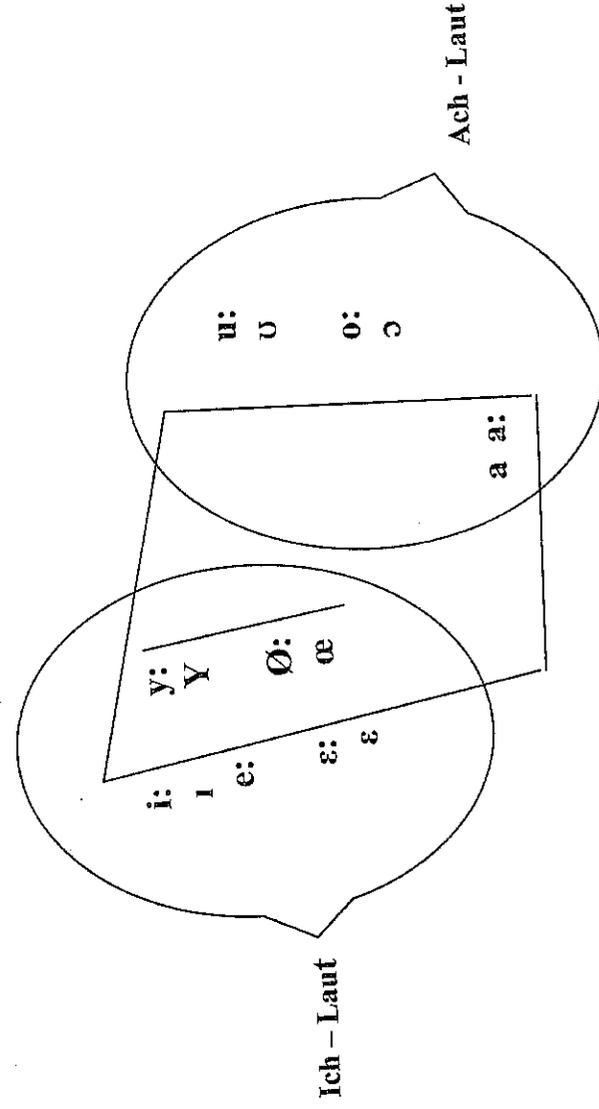
Tato přední varianta ch se v češtině nevyskytuje, tzn. že při artikulaci Ich-Lautu dochází k velmi častým výslovnostním chybám, protože české ch odpovídá více Ach-Lautu. Pro české rodilé mluvčí může posloužit pro nácvik srovnání výslovnosti i akustické podoby -ch- ve slovech pŕchat x páchat, míchat x máchat. K nácviku lze využít také podobné výchozí artikulace pro j, š nebo nejlépe t.

V přejatých slovech může stát [ʧ] také v náslovné pozici před předními samohláskami (Chemie, China, Chinin). Následuje-li zde však zadní samohláska nebo l, r, vyslovuje se ch jako k (Chor, Charakter, Chronik, Christa, Christine, christlich, Chaos, Chlor, Chameleon, apod.)

Porovnejte rozdíly v artikulaci mezi:

[ʧ]	x	[ʃ]
die Kirche		die Kirsche
die Löcher		der Löcher
das Männchen		die Menschen

Schéma oblastí artiklace variant fonému ch

vokálníké fonémy: i-ové, ü-ové,
e-ové, ö-ové

diftongy: ei/ai, eu/äu

sonory: l, r, n

přípony: -chen,

-ich, -ig, -igkeit

vokálníké fonémy: u-ové, o-ové,
a-ové

diftong: au

[x] je napjatá neznělá velární frikativa (nepárová).

Jedná se o druhou poziční - zadní variantu fonému ch - tzv. Ach-Laut.

Grafém: ch; v přejatých slovech ze španělštiny: j (Juan, Jose), g (Gil)

Vyskytuje se v pozici středové a koncové po:

- všech zadních samohláskách - celkem 6 vokálních fonémů
- dvojhláске au

K výslovnosti ch [k] v náslovné pozici u původně řeckých slov viz poznámky k Ich-Lautu.

Ach-Laut se podobá výslovnosti českému ch, má však velárnější charakter.

Jak již bylo zdůrazněno, český rodilý mluvčí se musí naučit dobře rozlišovat artikulaci palatální a velární varianty fonému ch. Především v případech, jedná-li se o přibuzná slova.

Dobře rozlišujte:

[ç] Ich-Laut	x	[x] Ach-Laut
sprechen		die Sprache
die Nächte		die Nacht
ich möchte		ich mochte
die Köche		der Koch
die Bücher		das Buch
die Bräuche		der Brauch

[k] tzv. **Zápfehen-R** je **nenapjatá** znělá velárně uvulární vibranta (nepárová).

Vyskytuje se rovněž ve všech pozicích.

Při tvoření této varianty r se dotýká jazyk spodní řady zubů, hřbet jazyka se zvedá proti měkkému patru, výdechový proud rozkmitá okraje jazyka a čípek (uvulu). Uvulární r se dostalo do němčiny pod vlivem francouzštiny na přelomu 17. - 18. stol. V současné době proniká stále více do hovorové němčiny a vytlačuje předojazyčné r.

Poznámka: Ve spisovné češtině se tato vibranta nerealizuje, objevuje se pouze jako individuální varianta a je považována za výslovnostní vadu (tzv. rotacismus bohemicus neboli ráčkování).

Grafémy: r, rr

Redukovaná výslovnost fonému r:

Obě uvedené varianty fonému r jsou poněkud oslabeny v pozici intervokálníké, např.: fahren, lehren, schwören, telefonieren

K velmi výraznému oslabení dochází u koncového r po dlouhém vokálu, např.: hier, ihr, sehr, vor, für, Haar, Ohr, Uhr (viz *vokalizované r str. 16*)

Nejvyšší redukce dosahuje r v nepřízvučné koncovce -er a dále v koncových skupinách konsonantů -erst, -ert, -em, apod. Zde především v hovorové němčině r zcela mizí a slabika je zakončena (redukovaným) vokalizovaným r, např.: aber, Maler, Spieler, Vater, Mutter, erst, du fährst, er fährt, werden

Všimněte si rozdílu: der Herr [her] x her [he:]^p

[h] je **neznělá laryngální frikativa (nepárová)**.

Německým termínem je [h] označováno jako *behauchter Vokaleinsatz* nebo *der Hauchlaut*.

V odborné literatuře nebývá tento foném řazen do skupiny konsonantů napjatých nebo nenapjatých a také není uváděno přesné místo jeho artikulace. Stejně jako v češtině se [h] tvoří v hlasivkové štěrbině, v češtině se však jedná o laryngální frikativu znělou.

Grafém: h

Vyskytuje se v pozici náslovné nebo středové před přízvučnou samohláskou,

- např.: haben, Haus, halten, behalten, aushalten, Gehalt
- v předponách: her- a hin- (hergeben, hingehen)
- v příponách: -haft, -haftig, -heit (stimmhaft, wahrhaftig, Freiheit)
- ! Jako výjimka je h vyslovované i v poloze mezi vokály (Uhu, Ahorn, Alkohol).

Poznámka: V jiném postavení je tzv. **dlouhíci, němé h (Dehnungs-h, stummes h)**, které se používá pouze jako grafém značící délku předcházející samohlásky a nevyslovuje se:

např.: gehen, sehen, ohne, Bahn, Erziehung, froh, früh, atd.

! Výjimkou jsou jen některá vlastní jména (Johann, Wilhelm, Eberhart)

Časté kombinace konsonantů

K velmi častým spojením **dvou konsonantických fonémů** patří v němčině například:

[**ks**] Graf. podoba: ks, chs, cks, x, gs (links, sechs, klecksen, faxen, tagsüber)
Jedná se o spojení velární okluzívy s prealveolární frikativou.
U českých rodilých mluvčích se vyskytují chyby především při výslovnosti psaného **chs**, které bývá artikulováno podle psané podoby [chs].

Porovnejte rozdíl ve výslovnosti u následujících dvojic slov, kde výslovnost určuje foném **s**, podle toho zda patří, nebo nepatří ke kmeni daného slova.

<i>Rozlišujte:</i>	[ks]	x	[xs]
	der Dachs (jezevec)		des Dachs (gen. střechy)
	der Lachs (losos)		du lachst (směješ se)
	du wachst (voskujješ)		du wachst (bdiš)

[**kv**] Graf. podoba: qu (bequem, Qualiät, Quantität, Quelle, Quittung, Qual)
Velární okluzíva neznělá je spojena se znělou labiodentální frikativou.
V tomto případě dochází často k chybné artikulaci, kdy je místo [kv] čteno [gu].

! Výjimkou je slovo **Quarantäne** [karant' e:ne]

[**çt**] Graf. podoba: cht (nicht, ich möchte, Licht, leicht, er spricht, er reicht)
Za palatální frikativou následuje prealveolární okluzíva.

Častá spojení **tří konsonantických fonémů**:

[**çts**] Graf. podoba: chts (nichts, rechts, rücksichtslos)

[**çst**] Graf. podoba: chst (du sprichst, du brichst, du reichst)

[**xst**] Graf. podoba: chst (du machst, du suchst, du brauchst)

[**ʃst**] Graf. podoba: schst (du wäschst, du mischst, du täuschst)

[**tsv**] Graf. podoba: zw (zwei, zwölf, zwanzig, Zwiebel, Zwerg)

Změny hlásek v proudu řeči, asimilace

V souvislé řeči se dostávají v každém jazyce jednotlivé hlásky do těsného postavení v různých kombinacích vedle sebe a navzájem se ovlivňují. Tím podléhá jejich artikulace určitým změnám, které se týkají způsobu nebo místa artikulace, případně znělosti či neznělosti těchto hlásek. Tyto změny se označují termínem **asimilace** neboli **spodoba**.

Původně odlišné hlásky se připodobňují a na základě asimilace nabývají potřebnou společnou vlastnost.

V jednotlivých jazycích může probíhat asimilace odlišným způsobem, mimo jiné mohou asimilační změny působit různým směrem.

Jestliže ovlivňuje první hláska následující hlásku, jde o **asimilaci progresivní**. V opačném případě, kdy působí druhá hláska na předcházející, se jedná o **asimilaci regresivní**.

Poznámka: Jistým opakem asimilace je tzv. **disimilace** (rozlišení hlásek), kdy dochází k zvětšení rozdílu mezi dvěma hláskami.

Kombinace hlásek, které mohou stát vedle sebe, jsou následujícího typu:

- spojení souhlásky se souhláskou
- spojení souhlásky se samohláskou, příp. samohlásky se souhláskou
- spojení samohlásky se samohláskou

V češtině i němčině působí asimilace při spojení dvou konsonantů; v němčině má kromě toho na sebe vliv také spojení konsonantů a vokálů.

Spojení souhlásky se souhláskou

Jestliže zde dochází ke změně znělosti / neznělosti, hovoříme o **asimilaci znělostní**, podléhá-li změně místo nebo způsob artikulace, jedná se o **asimilaci artikulační**.

Oba jazyky se však v prvé řadě liší směrem působení asimilace, což je příčinou závažných výslovnostních chyb českých rodilých mluvčích.

! Pro **němčinu** je příznačná **asimilace progresivní**, kdy neznělá (napjatá) souhláska působí na následující souhlásku znělou (nenapjatou). První neznělá souhláska se nemění – ovšem následující znělá souhláska ztrácí podstatně na znělosti. Ve fonetické transkripci je pod tímto konsonantem značen kroužek.

! V **češtině** se naopak uplatňuje převážně **asimilace regresivního** typu, tzn. že druhá hláska působí na předcházející. V případě, že se jedná o druhou souhlásku znělou, první je následně také vyslovována zněle.

Porovnejte rozdílný průběh asimilace v následujících německých a českých slovech,

např.:

das Bild [das b'ɪlt]
es geht [es ɡ'e:t]
mit dir [mit d'i:ʁ]
Absage ['apza:ɡe]
was ist das [vas 'ɪst dəs]

sbor [zbor]
s dárkem [z dɑ:rkem]
včela [ftʃɛla]
nad zemí [nad zemi:]
nad sebou [nat sebou]

K úplné ztrátě znělosti dochází v postavení na konci slov (slabiky), kdy se mění nenapjatý znělý konsonant v napjatý neznělý. V němčině se tento jev označuje příznačným termínem „*Auslautverhärtung*“, *např.*: Lob [lo:p], Kind [kɪnt], Tag [ta:k], endlich [ɛntlɪç]

V češtině se v koncovém postavení rovněž mění znělá souhláska v neznělou, zde však hovoříme o **ztrátě (neutralizaci) znělosti na konci slov** (led, hrad, zub), což lze označit německým termínem *Entstimmlichung*.

Artikulační asimilace:

- a) **K asimilaci artikulačního místa** dochází v případě, když se setkají dva konsonanty, jejichž místo artikule je od sebe příliš vzdáleno.
V němčině i v češtině dochází k asimilaci místa artikule u fonému *n* před velární souhláskou (*k, g*). Ve slovech domácích i přejatých pak vzniká odpovídající poziční varianta - velární *ŋ*.
- b) **Asimilací artikulačního způsobu** se označuje jev, kdy si vedle sebe stojící souhlásky navzájem připodobňují způsob tvoření.
Sejdou-li za sebou dvě závěrové souhlásky, vyslovuje se první bez exploze a druhá bez imploze (*lebte, abgeben, Pakt, Plattdeutsch*).
Dvě **stejně** souhlásky závěrové nebo úžinové následující bezprostředně za sebou se vyslovují s jedinou explozí nebo úžinou. Nesmí však splynout v jednu hlásku (*Wandtafel, Schifffahrt, Schwimmmeister, Brennessel*).
Setká-li se závěrová souhláska orální a nazální, vznikají varianty s nosní explozí (*abmachen, entnehmen*).

V hovorové němčině dochází často k asimilaci sykavky ostré a tupé - [sʰ] → [ʃ] → [ʃ],
např.: *aussteigen, Aussprache, Ausschuss*

K zjednodušené nespisovné artikulaci vede také asimilace dvou různých nazál -
[nm] → [m], *např.*: *einmal*

Spojení souhlásky se samohláskou

Pro spojení souhlásky se samohláskou je příznačná **aspirace**. Tento jev se týká německých neznělých okluzív (*p, t, k*) především v náslovné pozici v přízvukné slabice, kdy je předech velmi silný (*Paar, packen, Tee, Tante, Karte, kommen*).
K slabší aspiraci dochází v nepřízvučných slabikách (*Lampe, bitten, Brücke*).
Slabá aspirace se realizuje v postavení před další souhláskou (*Platz, trinken, klein*), nebo v postavení po sykavce ostré i tupé (*sprechen, beste, Stimme*).
V koncovém postavení k aspiraci *p, t, k* prakticky nedochází (*ab, Tat, Stück*).

Jako příklad **palatalizace** je možno uvést artikulaci velámích souhlásek, které stojí po předních vokálech. Nejlépe je toto dokumentováno existencí dvou variant fonému *ch*, kdy se od sebe liší místem artikule palatální *Ich-Laut* a velární *Ach-Laut* (*Küche x Kuchen*).
Podobně se tento jev projevuje i u velámích okluzív *k, g* (*küssen x Kuss*).

Pro němčinu je typické napojení samohlásky na předcházející souhlásku, kdy je nutná ve spisovné výslovnosti **artikulační rázu**, *např.*:

- ve slovech začínajících samohláskou po pauze (was ? ist ? oben).
- po předponách: ab-, an-, auf-, aus-, außer-, ver- (An ?erkenennung, auf ?ein ?ander, aus ?arbeiten, außer ?ordentlich, Ver ?ein, Ver ?einigung, Ver ?anstellung, ver ?abreden).

Poznámka: Ráz se neuzívá ve složených tvarech po dar-, her-, hin-, vor-, wor-
(*např.*: daran, darauf, hinunter, vorüber, woraus, worum apod.).

Spojení samohlásky se samohláskou

Dvě samohlásky, které následují bezprostředně za sebou, mohou tvořit spojení dvojitého druhu:

- obě samohlásky patří do stejné slabiky, pak vzniká **dvojhláska**;
- každá samohláska je součástí slabiky jiné (sousední), pak hovoříme o tzv. **hiátovém spojení**.

V německých slovech vzniká hiát mezi dvěma morfémy, jestliže kmen končí na samohlásku a přípona samohláskou začíná (geh-en, schau-en, Mau-er, neu-e, treu-e, apod.).

V těchto případech začíná přípona vždy redukovaným e. Zde nedochází k artikulační rázu.

Setkají-li se samohlásky na hranici dvou slov (i složených), pak také vzniká hiátové spojení, které je však ve většině případů rušeno vkládáním rázu, zejména tehdy, když se jedná o dvě stejné samohlásky a druhá z nich je přízvučná.

Např.: die ? Insel, sie ? ist, wie ? ich, wie ? immer, zu ? erst, er ? inner

Pokud je druhá samohláska nepřízvučná, může se zde realizovat i tzv. napojení měkké - bez rázu (sie ist 'hier).

V přejatých slovech dochází ke vzniku různých hiátových spojení. Pro artikulační zde platí podobná pravidla jako pro slova německá.

V. SUPRASEGMENTÁLNÍ ROVINA NĚMECKÉHO JAZYKA

V každém jazyce existují kromě jeho typických segmentů (hlásek/fonémů) další významné charakteristické jevy určující suprasegmentální rovinu tohoto jazyka.

Přízvuk

Německý přízvuk (i český) je dynamický, tzn. že využívá síly výdechového proudu. Porovnáme-li však charakter německého a českého **přízvuku**, najdeme zde řadu podstatných rozdílů, které jsou v mnohém směru výchozím momentem pro další rozdíly mezi oběma jazyky vůbec. Přízvuk je buď **slovní**, nebo **větný**.

Německý slovní přízvuk je oproti českému přízvuku především **velmi silný**. Každá slabika, která nese přízvuk, se tímto podstatně odlišuje od ostatních slabik, jež přízvuk nemají a jsou vyslovovány podstatně slaběji. Silný přízvuk určité slabiky má proto v němčině za následek silnou **redukcí** ostatních slabik nepřízvučných.

Tento výrazný, silný přízvuk se v němčině klade na **první kmenovou slabiku**, která je základem významu každého slova. Tímto se současně zdůrazňuje také spojení přízvuku se sémantickou stránkou (významem) německých slov. Pokud nedodržíme při výslovnosti právě tuto výraznou sílu německého přízvuku, může se stát, že dojde až k neporozumění mluvenému projevu.

Nedostatečně silný přízvuk patří v němčině k nejzávažnějším výslovnostním chybám českých rodilých mluvčích. Jedná se o typickou interferenční chybu přenášenou z češtiny, protože český přízvuk je svým charakterem poměrně velmi slabý a málo výrazný. Mezi přízvuknou a nepřízvučnou slabikou v češtině proto nevzniká tak markantní rozdíl, jako je tomu v němčině.

Německý přízvuk plní ještě další významnou **distinktivní funkci**. - Na základě postavení přízvuku ve dvojici stejných slov se rozlišuje jejich význam.

Porovnejte rozdíly:

'August (jméno)	x	Au'gust (měsíc srpen)
'Konsum (obchod)	x	Kon'sum (spotřeba)
'blutarm (chudokrevný)	x	blut'arm (velmi chudý)
'steinreich (kamenitý)	x	stein'reich (velmi bohatý)

Rozdíl v postavení přízvuku se potom následně projevují i v příslušné oblasti gramatiky. Jedná se například o některé předpony, které jsou v gramatice označovány jako zčásti přízvucné a zčásti nepřízvučné. Chybou mnohých učebnic němčiny je, že rozlišují předpony především jako odlučitelné nebo neodlučitelné, přičemž se poměrně málo zdůrazňuje právě jejich přízvucnost a nepřízvučnost.

! Patří sem následující předpony:

durch-, **über-**, **um-**, **unter-**, **wieder-/wider-** a také **hinter-**, **miss-**

Dobře si všimněte rozdílů mezi následujícími dvojicemi sloves:

'durchschauen	x	durch'schauen
(dívat se skrz něco)		(někoho, něco prokoukat)
ich schaue 'durch		ich durch'schaue (alles)
ich schaute 'durch		ich durch'schaute (alles)
ich habe 'durchgeschaut		ich habe (alles) durch'schaut

übersetzen (převést na druhou stranu)	x	übersetzen (přeložit, překládat)
umschreiben (přepsat)	x	umschreiben (opsat jinými slovy)
unterhalten (držet pod něčím)	x	unterhalten (bavit se)
wiederholen (opět přinést)	x	wiederholen (opakovat)
hinterlassen (hovorově nechat jít dozadu)	x	hinterlassen (zanechat)

Uvedené příklady jsou dokladem, že přízvuk určuje dvoji gramatické tvary těchto sloves. V některých jiných případech se však vyskytují tyto předpony (i když se jedná o slova příbuzná) jen jako jedna varianta - buď s přízvukem, nebo bez přízvuku.

<i>Např.:</i>	der 'Unterricht	x	<i>unter'richten</i>
	die 'Unterschrift	x	<i>unter'schreiben</i>
	der 'Missbrauch	x	<i>miss'brauchen</i>

Pro doplnění uvádíme také předpony, které si lze poměrně dobře zapamatovat, protože jsou buď vždy nepřízvučné, nebo vždy přízvučné.

- a) Předpony, které jsou vždy **nepřízvučné** → neodlučitelné (celkem 7 předpon):
be-, ge-, emp-, ent-, er-, er-, ver-, zer-
např.: bekommen, ich bekomme, das Geschenk, empfehlen, entschuldigen, erzählen, verstreuen, zerschneiden

- b) Předpony, které jsou vždy **přízvučné** → odlučitelné (asi 20 předpon), mohou nést přízvuk, protože se jedná o původem předložky nebo příslovce:
ab-, an-, auf-, aus-, bei-, dar-, ein-, empor-, fort-, her-, hin-, los-, mit-, nach-, nieder-, vor-, weg-, weiter-, zu-, zurück-
např.: abgeben, ich gebe ab, anhalten, aufstehen, ausfallen, beitragen, darstellen, einsteigen, emporheben, fortsetzen, herkommen, hingehen, losbinden, mitnehmen, nachfragen, niederlassen, vorstellen, wegschicken, weiterleiten, zumachen, zurückfahren

Německý přízvuk zcela určuje charakter německé výslovnosti, proto se němčina označuje jako jazyk počítající přízvuky - tzv. **akzentzählende Sprache**. Naproti tomu je čeština jazykem s přízvukem ne příliš výrazným a s plnými neredukovanými slabikami, proto se zde užívá termín **silbenzählende Sprache**.
Český přízvuk je naprosto jiný než německý a rozlišovací funkci při významu slov neplní, proto je velmi důležité věnovat nácviku německého přízvuku již od počátku velkou pozornost. Kromě domácí slovní zásoby je zvlášť potřeba si všimnout postavení přízvuku u přejatých slov, protože se téměř vždy liší od přízvuku přejatých slov do češtiny, kde stejně jako v českých slovech je přízvuk kladen na první slabiku.

Např.: das Pa'tier, der Dia'log, die Pho'netik, die Ko'mödie, die Biolo'gie, ele'gant atd.

V německých složených slovech má **hlavní přízvuk** první slovo (určující), **vedlejší přízvuk**, který je slabší, nese druhé slovo (základní).

Např.: der 'Bahn,hof, die 'Haus,nummer, das 'Lehr,buch, die 'Arbeit,nehmer atd.

! K výjimkám u německých slov, kdy není přízvuk kladen na první kmenovou slabiku, patří *např.:* le'bendig, die Fo'relle, der Wa'cholder, der Ho'lunder, Ber'lin, Schwé'rin

! U složenin se chýbně klade přízvuk na první část téměř vždy ve slovech:

! das Jahr'zehnt, das Jahr'hundert, das Jahr'tausend

Větný přízvuk je v němčině podobně jako v češtině spojen s jádrem výpovědi. Přízvuk může nést kterýkoli slovní druh. Umístění větného přízvuku vždy úzce souvisí s aktuálním větným členěním a intonací. V emocionálně zabarveném projevu důraz odráží postoj mluvčího k dané situaci.

Redukce standardní německé výslovnosti podle slovníku DAW

Na základě silného přízvuku dochází v němčině k silné redukci. Této redukci podléhají všechny nepřízvučné slabiky různou formou, přičemž redukce může dosahovat různého stupně.

Redukci vykazují především všechny nepřízvučné koncové slabiky zakončené na -e, dále koncovky -en, -em, -es, -et, -el, -eln a -er.

Koncové nepřízvučné slabiky zakončené na -e, -em, -es a -et jsou ve spisovné němčině vždy vyslovovány s redukovaným e [ə]. Při silné redukci v hovorové němčině dochází v některých tvarech slov k apokopě nebo synkopě tohoto [ə].

Ve slabikách končících na -el, -eln, kde e vypadává, vzniká slabikotvorné [l].

Nepřízvučné koncové -er se vyslovuje jako vokalizované r [ɐ].

Různou formu redukce vykazuje koncové -en. Především v hovorové němčině dosahuje výslovnost -en značného oslabení, které závisí na předcházejícím konsonantu (případně i vokálu). Vliv konsonantů na redukci -en je dán místem artikulace těchto konsonantů. Pro znázornění různých možností redukce -en lze vycházet i ze schematického přehledu německých konsonantů:

Po bilabiálních konsonantech se -en vyslovuje jako slabikotvorné m [m].

Po labiodentálních konsonantech se -en vyslovuje jako slabikotvorné n [n].

podle způsobu tvoření		podle místa tvoření	
		bilabiální	labio-dentální
závěrové	ústní	N	Z
	nosní	P	b
polozávěrové		(m)	(n)
úžinové	středové	pf	f
			v

Např.: Lippen, Lappen, Puppen, Leben, üben, lieben, sieben
offen, rufen, schlafen, kaufen, laufen, Löwen, Möwen, Zapfen, schöpfen

Po **alveolárních souhláskách** se -en mění ve slabikotvorné n [n] kromě l, zde je [ln]. Alveolární oblast je nejvíce zastoupena, protože se zde tvoří většina konsonantů.

podle způsobu tvoření		podle místa tvoření			
		přední		zadní	
		N	Z	N	Z
závěrové	ústní	t d			
	nosní	(n)			
polozávěrové		ts dz tʃ dʒ			
	středové	s z ʃ ʒ			
úžinové		l			
	bokové				

Např.: Karten, raten, Tüten, weiten, baden, laden, lassen, fließen, Wesen, lesen, niesен, sitzen, siezen, duzen, dutschen, lutschen, deutschen, quatschen, waschen, naschen, Garagen spielen, fühlen, Mühlen, fehlen, wollen, rollen gehen, stehen, verstreuen, ruhen, nahen, Höhen, bemühen

V **palatální oblasti** se tvoří minimální počet německých konsonantů (nazály neexistují). Jedná se pouze o j a Ich-Laut [ç].

Po **j** je nutno artikulovat vždy [ɔn].

Po **Ich-Lautu** se vyslovuje slabikotvorné n [ŋ]. Ovšem v příponě -chen u zdvořilín se vždy musí dodržet artikulace s redukovaným e [-çən]!

podle způsobu tvoření		podle místa tvoření	
		palatální	
		N	Z
závěrové	ústní		
	nosní		
polozávěrové			
	středové	ç j	

Např.: Bojen, Kojen brechen, riechen, reichen, welchen, Rechen, welchen, manchen, solchen

Přípona -chen [-çən]

Např.: Mädchen, Brötchen, Tischchen, Häuschen, Blümchen, apod.

Po velárních souhláskách **k, g** vzniká slabikotvorné velární [ŋ].
Po Ach-Lautu se artikuluje slabikotvorné **n** [ɲ].

podle způsobu tvoření		podle místa tvoření	
závěťové	ústní	N	velární
	nosní		Z
polozávěťové		k	g
úžínové			(ŋ)
			x

Např.: Backen, packen, knacken, Röcken, zucken, Banken
liegen, legen, lügen, biegen, mögen, sagen, Wagen, gegen
machen, lachen, Sachen, brauchen, kochen, buchen, suchen, Kuchen

V **laryngální oblasti**, kde se tvoří konsonant **h** a **ráz**, se spojení **s -en** v nepřízvučné slabice v němčině nevyskytuje.

Silná redukce se v hovorové němčině týká také nepřízvučného koncového **-en**, následuje-li **po všech nazálních souhláskách**. Ve standardní němčině zde zůstává i nadále [ən]!

m + en = slabikotvorné **[m]** (kommen, schwimmen, filmem, Palmen)

n + en = slabikotvorné **[ŋ]** (rennen, nennen, ihnen, einen, keinen, meinen, wohnen,)

ŋ + en = slabikotvorné velární **[ŋ]** (bringen, springen, singen, engen, langen)

Ke **dvojí redukci** dochází ve spojení, následuje-li koncové **-en** po **r**, které má charakter vokalizovaného **r**.

Např.: Bären, Mähren, Möhren, hören, ihren, verlieren, schmieren, referieren,
telefonieren, Ohren, Uhren, Türen, apod.

Redukci -e a vokalizovaného r vykazují také příslušné nepřízvučné předpony.

- V předponách **be-**, **ge-** je ve spisovné výslovnosti artikulováno redukované **e** [bə], [gə].
- Předpony **ver-**, **zer-** se vyslovují na konci s vokalizovaným slabičným **r** [fɛr], [tsɛr].
- Předpona **er-** byla artikulovaná [ɛr]. Nový výslovnostní slovník z roku 2009 však kodifikuje tendenci k silné redukci nepřízvučných slabik: **er-** [ɐ]!

Např.: erkennen [ɛr'kenən] nyní → [ɛk'enən]

Členění souvislé řeči

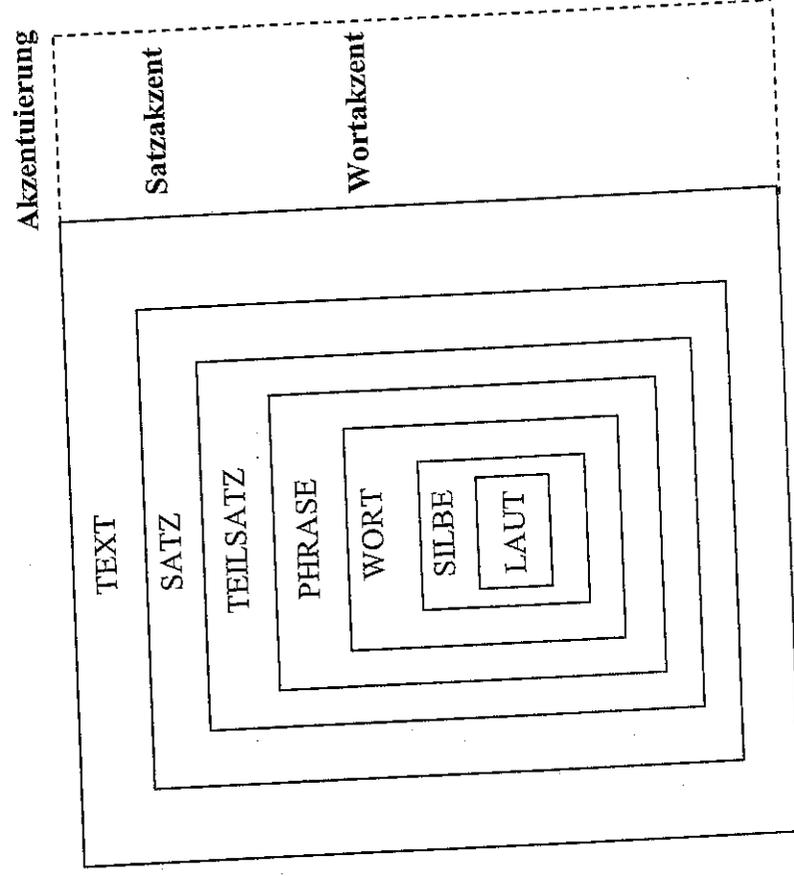
Souvislý mluvený projev vyžaduje určité členění, které odpovídá charakteru každého jazyka a řídí se jistými pravidly.

Nejmenším segmentem, který vzniká při artikulaci, je hláska, ovšem základním segmentem promluvy je **slabika**. Každá slabika musí mít své **jádro** (vrchol) neboli nukleus. Před jádrem může stát tzv. **praetura** (onset), za jádrem se nachází kóda. Jádrem slabiky jsou v naprosté většině vokály a mohou se jím stát také slabikotvorné konsonanty - v němčině l, m, n, ŋ.

Slabiky tvoří slova, ovšem slovo je základním článkem významové roviny jazyka. Vyšším útvarem, který stojí nad slabikou, je **mluvní takt**. Mluvnické taktiky mohou mít různý průběh. Jestliže je přízvuk na první slabice, jedná se o **mluvnický takt sestupný**. Tento mluvnický takt je typický pro jazyky s přízvukem na první slabice, kam patří i čeština. Pokud nese přízvuk poslední slabika, hovoříme o **mluvnickém taktu vzestupném** (francouzština), a když je akcentována například předposlední slabika, je to tzv. **mluvnický takt obšturný** (poština). Skupina taktů tvoří tzv. **kólon**, někdy to bývá i jediný takt.

Nejvyšším článkem promluvy je **věta**. Od ostatních vět je oddělena pauzami a příslušnou intonací.

Následující schéma znázorňuje členění mluveného textu. Jednotlivé stupně musí vykazovat správnou artikulaci, aby mohly na sebe vzájemně navazovat. Jen v takovém případě potom výsledný celek odpovídá skutečnému charakteru výslovnosti daného jazyka.

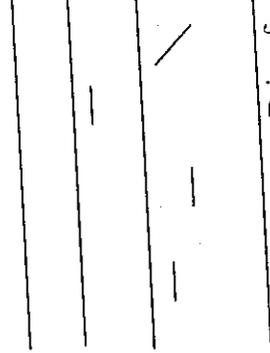

Intonace

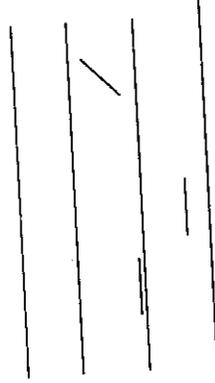
Intonace neboli větná melodie je průvodním jevem každé věty. K prostředkům, kterými je určována intonace věty, patří průběh větné melodie, změny síly nebo tempa hlasu a kladení pauz. Intonace je rovněž spojena s formováním promluvy na základě určitých rytmických skupin typických pro daný jazyk. V němčině souvisí vznik rytmických skupin se silným přízvukem určitých slabik spojených s napijatostí na jedné straně, a na druhé straně s řadou podstatně slabších slabik, které podléhají silné redukci. Proto patří němčina do skupiny jazyků, které jsou označovány termínem akzentzählende Sprachen (viz *slovní přízvuk str. 38*).

Německé věty mohou vykazovat tři typy větné intonace:

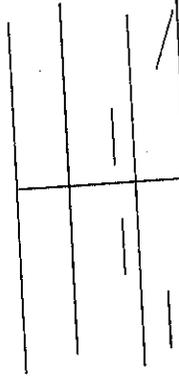
- **Klesavá větná melodie** (*fallende Endmelodie*)
Tato melodie je nejvíce využívána, je typická pro běžná vyjádření, charakterizovaná poklesnutím hlasu na konci věty.

- **Stoupavá větná melodie** (*steigende Endmelodie*)
Tato melodie je typická pro otázky (zjišťovací i doplňovací), pro věty zvolací i vyjadřující přání. Signalizuje také snahu o navázání kontaktu. Ke konci věty hlas stoupá.

- **Pokračující větná melodie** (*weiterführende Endmelodie*)
Melodii tohoto typu se vyznačují věty, které signalizují pokračování, kde až následující část věty nebo souvětí přinese konečnou informaci. Hlas klesá až v druhé části promluvy.

Intonaci věty v podstatné míře určuje emocionální postoj mluvčího ke konkrétní promluvě.

Varianty současné němčiny

Němčina patří v rámci indoevropských jazyků do skupiny jazyků germánských, které se dále člení na:

- jazyky severogermánské (dánština, norština, švédština, islandština, faerština) a
- jazyky západogermánské (němčina, friština, nizozemština, afrikánština, angličtina).

Z hlediska historického vývoje germánských jazyků existovaly ještě východogermánské jazyky, které jsou dnes již vymřelé. K těmto patřila např. góština, zachovaná ve fragmentech překladu bible gótského biskupa Wulfily ze 4. stol. n. l.

V současné době hovoří němčinou jako mateřským jazykem asi 100 miliónů lidí, kteří žijí v pěti státech střední Evropy. Tím se řadí němčina mezi deset nejdůležitějších světových jazyků. K německy mluvícím zemím patří Spolková republika Německo, Rakousko, Švýcarsko, Lichtenštejnsko a Lucembursko. Vzhledem k tomu, že se jedná o rozsáhlé území s velkým počtem obyvatel, lze počítat s tím, že němčina vykazuje značné regionální rozdíly s mnoha dialekty.

Tradičně se němčina dělí na tzv. **Bundesdeutsch**, kterou se hovoří ve Spolkové republice Německo. Další variantou je tzv. jihoněmecká varianta němčiny, ke které patří vedle bavorských a alemánských dialektů především rakouská němčina – **Österreichisches Deutsch**, **Österreichisch** – a němčina ve Švýcarsku – **Schweizer Deutsch**, **Schwyzerdütsch**. Národní varianty němčiny v jednotlivých zemích se liší především výslovností, markantní rozdíly vykazuje také slovní zásoba. Také po stránce gramatické lze mezi zmíněnými národními variantami najít řadu rozdílů.

Rakouská němčina

Němčina v Rakousku patří ke skupině bavorských dialektů. V západní části Rakouska ve Vorarlbergu se hovoří podobně jako ve Švýcarsku převážně alemánským dialektem. Pro rakouskou němčinu jsou charakteristické především četné rozdíly ve slovní zásobě, tzv. austriacismy, kterými se liší od Bundesdeutsch. Jedná se o dědictví pramenící z historického vývoje Rakouska jako mnohonárodnostního státního útvaru, které dalo základ nejen rakouské variantě německého jazyka, ale veškeré kultuře, kuchyni, apod. Značnou odlišnost od němčiny v SRN vykazuje výslovnost. V oblasti vokálů tenduje např. výslovnost krátkého a k výslovnosti o. Nepřízvučné slabiky, kde se vyslovuje redukované e, jsou v rakouské němčině artikulovány s plným krátkým e. Rakouská němčina vykazuje více diftongů. V oblasti konsonantů se projevuje menší rozdíl mezi napjatou a nenapjatou artikulací p-b, t-d, k-g. Celkově lze říct, že znělost konsonantů je menší, což se týká kromě b, d, g také s a sch. Konsonantické skupiny sp, st bývají artikulovány nejen v pozici náslovné, ale také středové jako [sp], [st]. V jižní části Rakouska se objevuje vedle afrikát pf, ts také kch. Kromě r dochází k vokalizaci také l v postavení po vokálech. Přípona -ig/-igkeit se vyslovuje jako -ik/-ikkeit (není zde Ich-Laut). Existují odlišnosti v kladení přízvuku (např. u řady cizích slov), kde je v SRN akcentována první slabika, v Rakousku se projevuje tendence k akcentování konce slov (něm. 'Kaffee x rak. Ka'ffee). Zvláštnosti rakouské němčiny jsou podrobně popsány v publikaci "**Wie sagt man in Österreich?** Wörterbuch der österreichischen Besonderheiten", vydané v řadě slovníků DUDEN Taschenbücher.

Němčina ve Švýcarsku

Ve Švýcarsku existují vedle sebe dvě běžně užívané varianty švýcarské němčiny. Vedle Schwyzertütsch, což je řada alemanských dialektů, se ve sdělovacích prostředcích, ve školách a také ve styku s cizinci užívá standardní němčiny. Tato němčina je však velmi ovlivněna Schwyzertütsch, zejména po výslovnostní stránce. Mnoho Švýcarů však tuto formu "spisovné" standardní němčiny neovládá, nebo jen velmi málo, a hovoří pouze dialektem. Švýcarská němčina se liší od němčiny v SRN ve výslovnosti, slovní zásobě, v gramatice i ortografii (od r. 1935 se postupně neužívá ß, existuje pouze ss).

Rozdíl ve výslovnosti se týkáji především přízvuku, který není tak výrazný jako přízvuk něm. standardní němčiny. Koncové slabiky -el-, -em-, -en-, -er zachovávají artikulační redukovaného e. Nedochozí k vokalizaci koncového r. Přední labializované ü nebývá labializované vyslovováno v čemých přejatých slovech (System, Gymnasium). Ve Schwyzertütsch existují diftongy, které se v současné němčině již nevyskytují, protože podlehly příslušným vývojovým změnám.

Konsonanty b, d, g se vyznačují menší znělostí. V koncovém postavení nevýkazují tyto konsonanty takový stupeň tzv. Auslautverhärtung jako v němčině SRN. Konsonant ch se vyslovuje vždy jako Ach-Laut. Spojení konsonantů chs je artikulováno jako [xs]. Přípona -ig se vyslovuje jako -ik.

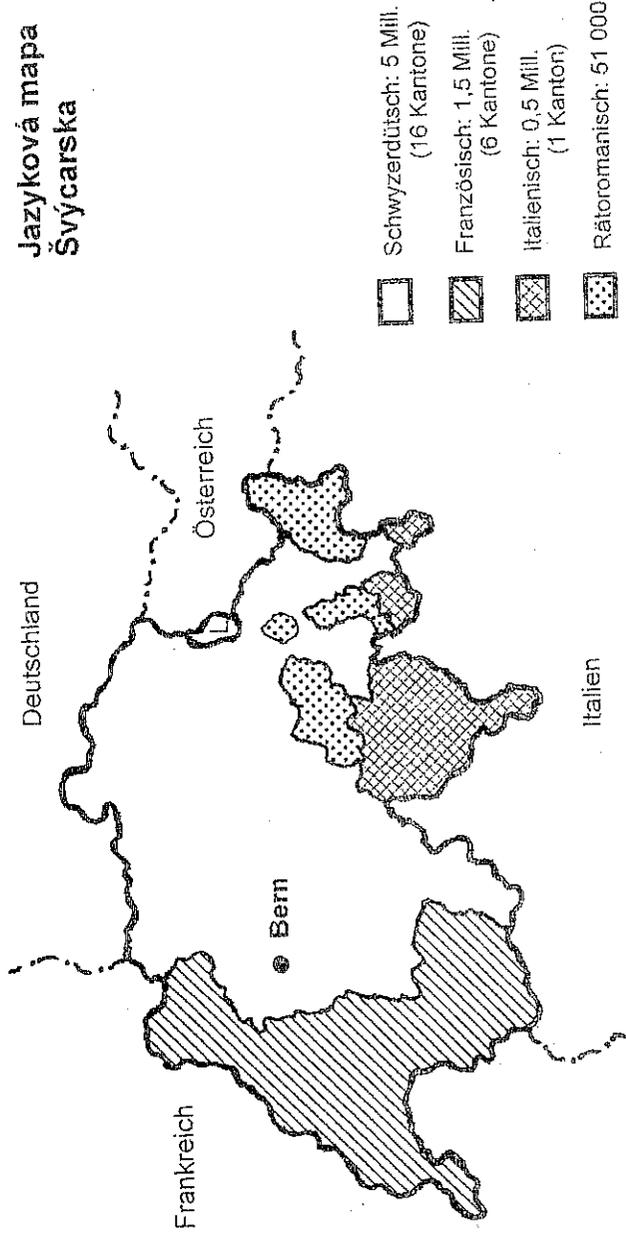
O specifických rysech švýcarské němčiny informuje publikace "**Wie sagt man in der**

Schweiz? Wörterbuch der schweizerischen Besonderheiten", vydaná v řadě slovníků DUDEN Taschenbücher.

Pro němčinu jako mateřský i cizí jazyk je závazná spisovná výslovnost, označovaná jako **deutsche Standardaussprache**. Artikulace současné němčiny je kodifikovaná novým výslovnostním slovníkem **Deutsches Aussprachewörterbuch**, který byl vydán v prosinci 2009. Práce na slovníku začala v roce 1990 pod vedením kolektivu autorů (Eva-Maria Krech, Eberhard Stock, Ursula Hirschfeld, Lutz-Christian Anders), významných fonetiků z univerzity v Halle. Na slovníku se podílela i řada dalších odborníků ze všech německy mluvících zemí.

Němčina jako cizí jazyk - DaF (Deutsch als Fremdsprache)

V celosvětovém měřítku hovoří němčinou jako cizím jazykem asi 40 miliónů lidí. I když v současné době je bezpochyby prvním světovým jazykem angličtina, lze počítat nadále se skutečností, že němčina ve střední Evropě a samozřejmě i v Evropské unii nikdy neztratí na své důležitosti v mezinárodním dorozumívání.

D

A

CH

Bundesdeutsch

Abitur
r / e Auszubildende
(Azubi), Lehrling
Brötchen
belegtes Brötchen
Büro
Bürgersteig
Eis
Fahrrad
Friseur / Friseurse
Gardinen
Guten Tag!
Grundschule
Hörnchen
Huhn
in diesem Jahr
Johannisbeeren
Kartoffeln
Klassenlehrer/in
Konditor
Krankswagen
Mädchen
Motorrad
Napfkuchen
Polizist
(Fleisch)Roulade
Rückfahrkarte
schmackhaft
Tüte

**Österreichisches
Deutsch**

Matura
Lehrling /
Lehrmädchen
Semmel
Brötchen
Kanzlei
Gehsteig
Gefrorenes
Fahrrad
Friseur / Friseurse
Vorhang
Grüß Gott!
Volksschule
Kipferl
Huhn, Hendl
heuer
Rübsl
Erdäpfel
Klassenvorstand
Zuckerbäcker
Rettung
Mädel, Dirndl
Motorrad
Kugelhupf
Wachbeamter/mann
spanisches Vögerl
Retourfahrkarte
geschmackig
Sackerl

**Schweizerdeutsch
Schwyzerdütsch**

Matur, Maturität
Lehrling /
Lehrtochter
Bürli, Weggli
Canapé
Kanzlei
Trottoir
Glace
Velo
Coiffeur / Coiffeuse
Vorhang
Grüezi! Salut!
Primarschule
Gipfel
Poulet [pu'le:]
heuer
Cassis ['kasis]
Kartoffeln
Klassenleiter/in
Confiseur
Sanität
Meitli, Tochter
Töff
Kugelhupf
Polizeimann
Fleischvogel
Retourbillet
chüschtig
Papier-/Plastiksack

Bundesrepublik Deutschland:356 959 km², 82 Millionen Einwohner**Österreich:**83 857 km², 8,1 Millionen Einwohner**Schweiz:**41 285 km², 7,1 Millionen Einwohner (64 % Deutsch)**Fürstentum Liechtenstein:**160 km², 30 000 Einwohner (alemannischer Dialekt)**Großherzogtum Luxemburg:**2 586 km², 400 000 Einwohner (Letzeburgisch)

Unterschiede zwischen der deutschen und tschechischen Aussprache im Überblick

I. Segmentale Ebene

Vokale

a lang	a ah aa	aber fahren Paar	
a kurz	a	dann	im Tschechischen nicht vorhanden bei der Aussprache kann man vom <i> ausgehen, statt <j> wird <e> artikuliert
e lang, geschlossen	e eh ee	lesen mehr Tee	
e kurz	e ä	elf Hälfte	ähnlich ausgesprochen wie das lange tschechische <ě>; nicht als <ö> artikulieren! im Tschechischen nicht vorhanden!
ä lang, offen	ä äh	Mädchen zählen	nur in unbetonten Silben! im Tschechischen nicht vorhanden e → ö (Rundung der Lippen)
e abgeschwächt	e	Schule	im Tschechischen nicht vorhanden e → ö (Rundung der Lippen)
ö lang, gerundet	ö öh	schön Söhne	
ö kurz, gerundet	ö	zwölf	
i lang geschlossen	i ih ie ieh	wir ihr sieben Vieh	
i kurz	i	bitten	im Tschechischen nicht vorhanden i → ü (Rundung der Lippen)
ü lang, gerundet	ü üh	Schüler Mühle	
ü kurz, gerundet	y ü y	Typ fünf Gymnasium	im Tschechischen nicht vorhanden i → ü (Rundung der Lippen) nicht mit dem tschechischen langen <ó> identisch! bei der Aussprache geht man vom <u> aus, statt <u> wird <o> artikuliert
o lang, geschlossen	o oh oo	oder ohne Boot	
o kurz	o	oft	
u lang	u uh	Schule Stuhl	
u kurz	u	Butter	

Diphthonge

ei	ei ai ey ay	kein Mai Meyer Mayer	nicht als <aj> aussprechen!
eu	eu äu	neu Gebäude	nicht als <oj> aussprechen! in Fremdwörtern nicht als <e-u>!
au	au	kaufen	nicht als <au> aussprechen!

Konsonanten

p	P pp -b	Papier Pappel halb backen Hobby	nicht mit dem tschechischen <p> identisch! gespannt, behaucht, stimmlos
b	b bb	backen Hobby	nicht mit dem tschechischen identisch!
t	t tt th dt -d	Tier Wetter Apotheke Stadt Kind	nicht mit dem tschechischen <t> identisch! gespannt, behaucht, stimmlos
d	d dd	danken addieren	nicht mit dem tschechischen <d> identisch!
k	k ck kk ch c -g	Karte Zucker Akkusativ Chronik Computer klug	nicht mit dem tschechischen <k> identisch! gespannt, behaucht, stimmlos
g	g gg	Garten Egge	nicht mit dem tschechischen <g> identisch!
f	f ff v ph	Foto Schiff Vater Phonetik	
v	w v	Wasser Klavier	
s	s ss ß	Haus lassen Fuß	
z	s	sehen	nicht mit dem tschechischen <z> identisch!
[j]	sch s(t) s(p)	schön Straße spielen	
[ʒ]	g j	Etage Journalist	
ch (Ich-Laut)	ch -ig	nicht dreißig	im Tschechischen nicht vorhanden! im Deutschen zwei positionsbedingte Varianten vgl. <i>míchat x máchat</i>
ch (Ach-Laut)	ch	machen	
j	j	ja	nicht mit dem tschechischen <j> identisch!
l	l ll	lachen schnell	
r	r rr rh	rot Herr Rhythmus	nicht mit dem tschechischen <r> identisch! mehrere Varianten (Zungenspitzen-R, Zäpfchen-R)
r vokalisiert [e]	er- -er	erzählen Lehrer	im Tschechischen nicht vorhanden! nur in unbetonten Silben!

h	h	haben	nicht mit dem tschechischen <h> identisch! stimmlos (Hauchlaut)
m	m mm	Mutter kommen	
n	n nn	Nacht nennen	
[ŋ]	ng n(k)	lange Enkel	im Tschechischen nur vor <k>, <g>, im Deutschen auch selbstständiges Phonem!
Vokalneueinsatz	-	zuerst, uralt, beinhalten	gesprochener Konsonant, der Wort- und Silbengrenzen markiert
[ʔ]			

Konsonantenverbindungen

pf	pf	Kopf	im Tschechischen nicht vorhanden!
[ts]	z zz tz ts -tion	zehn Skizze sitzen rechts Portion	
[tʃ]	tsch ch cz cc	deutsch Couch Czerny Capuccino	
[ks]	x ks chs -gs	faxen links sechs sonntags	nicht als im Tschechischen <chs> aussprechen!
[kv]	qu	bequem	nicht als <gu> aussprechen!

Assimilation

Auch im Bereich der Assimilation gibt es einen wesentlichen Unterschied zwischen Tschechisch und Deutsch. Im Deutschen dominiert die progressive Assimilation; die tschechische Assimilation ist nach der Wirkungsrichtung regressiv. Die Aussprache bestimmter Konsonantengruppen muss ganz gezielt geübt werden. Die Lerner müssen im Stille sein, selbst die betreffenden Konsonantenkombinationen herauszufinden, um eine negative Beeinflussung der Aussprache durch falsche Assimilation zu vermeiden.

z. B.: das Buch, das Geschenk, es gibt, aussuchen → (Konsonant + Konsonant) stimmlos
 →
 die Hausaufgabe, mit mir, abnehmen → (Konsonant + Vokale u. Sonore) stimmhaft
 →

II. Suprasegmentale Ebene

Was die suprasegmentalen Erscheinungen - **Akzentuierung, Pausierung, Rhythmus** oder **Intonation** - betrifft, liegen die größten Unterschiede zwischen Deutsch und Tschechisch eindeutig in der **Akzentuierung**. Tschechisch zählt zu den silbenzählenden Sprachen, Deutsch dagegen zu den akzentzählenden. So werden im Tschechischen alle Silben gleich stark und nie reduziert ausgesprochen. Diese Gewohnheit wird automatisch auf Deutsch übertragen. Dadurch entsteht einer der größten und häufigsten Aussprachefehler der tschechischen Lerner, wenn das abgeschwächte E (Murmelvokal) in den Endungen oder Präfixen be- und ge- als volles [e] ausgesprochen wird. Die Reduktion der unbetonten Silben wird meistens völlig vernachlässigt.

Muttersprache Tschechisch

- silbenzählende Sprache
- Akzent ist nicht stark
- keine Reduktion unbetonter Silben
- Akzent immer auf der ersten Silbe
- Akzent ist nie distinktiv

Zielsprache Deutsch

- akzentzählende Sprache
- starker Akzent
- unbetonte Silben unterliegen einer starken Reduktion
- den Akzent trägt meistens die Stammsilbe
- Akzent kann distinktive Funktion haben

„Wie der Lehrer, so der Schüler“ (Sprichwort)

Aufgaben des Lehrers:

- Vorbild in der Aussprache
- notwendiges Fachwissen, sichere Kenntnisse über die deutsche Phonetik
- gute didaktische Ausbildung (Regeln vermitteln, Abweichungen erkennen und korrigieren)

„Jeder Fremdsprachenlehrer ist Phonetiklehrer“

(Ursula Hirschfeld)

Im Unterricht sollte man von Anfang an den Lernern beibringen, dass jede Sprache – sowohl die Muttersprache als auch die Fremdsprache –, alle gesprochenen oder vorgelesenen Texte als ein Ganzes verstanden werden müssen. Wenn ein Bestandteil des Textes – vom Laut bis zum Satz – nicht richtig artikuliert wird, wird die Qualität des ganzen Textes dadurch negativ beeinflusst und gestört.

Zeichen der Lautschrift für die deutsche Aussprache

phonetische Umschrift IPA/API

a	hat	singen	ziŋ
a:	Bahn	Moral	mor'a:l
ɐ	der Lehrer	Sohn	zo:n
ä:	Restaurant	Post	post
aɣ	kein	Fondue	fɔd'y:
aɔ	auch	Ökonom	økon'o:m
b	Ball	Öl	ø:l
ɕ	ich	zwölf	tsyœlf
d	dann	Parfum	pa'f'œ:
dʒ	Gin	neu	nœœ
e	Methan	Pakt	pakt
e:	Tee	Pfahl	pfal:l
ɛ:	spät	Rad	ʁa:t
ɛ	Mensch	groß	gʁo:s
ë:	Refrain	Schule	ʃ'u:lə
ə	Junge	tun	tu:n
f	Fass	Zahl	tsa:l
g	Gast	Deutsch	doœtʃ
h	Hand	kulant	kul'ant
i	vital	Hut	hu:t
i:	viel	und	unt
ɪ	Tisch	aktuell	aktu'el
i:	Lilie	was	vas
j	ja	Buch	bu:x
k	kalt	früh	fʁy:
l	Licht	Etui	ety'i:
l	Nebel	füllt	fʏlt
m	Macht	Hase	h'a:zə
n	nein	Genie	ʒen'i:
n	baden	Beamte	bə'ʔamte
ŋ	lange		
	hat		
	ba:n		
	de: ^ʰ l'e:ʁe		
	ʁestor'ä:		
	kaɳ		
	aɔx		
	bal		
	ɪɕ		
	dan		
	dʒɪn		
	met'a:n		
	te:		
	ʃpɛ:t		
	mɛnʃ		
	ʁɛfʁ'ë		
	j'ʊŋə		
	fas		
	gast		
	hant		
	vit'a:l		
	fi:l		
	tʃ		
	l'i:lje		
	ja:		
	kalt		
	liçt		
	n'e:bl		
	maxt		
	naɳ		
	b'a:dŋ		
	l'anjə		
	ŋ		
	o		
	o:		
	ɔ		
	ö		
	ø		
	ø:		
	œ		
	œ:		
	œœ		
	p		
	pf		
	ʁ		
	s		
	ʃ		
	t		
	ts		
	tʃ		
	u		
	u:		
	ʊ		
	ʊ		
	v		
	x		
	y:		
	ʏ		
	ʏ		
	z		
	ʒ		
	ʔ		

Diftongy byly ve slovníku DUDEN Band 6 transkribovány: [ai], [au], [oy].
 Pozdější přepis měl podobu: [ae], [ao], [oø].

Dalšími znaky používanými při fonetickém přepisu jsou např.:

- : označení délky vokálu
- ˈ hlavní přízvuk
- ˌ vedlejší přízvuk
- ː označení nazálních vokálů
- ˘ označení neslabičných vokálů
- ˙ označení slabičných konsonantů
- ˚ označení oslabení znělosti konsonantů vlivem progresivní asimilace

f	m	i:	t	z	ɪ	ɲ	ə	n	b	u:	x	b	y:	ç	v
Sch	m	ie	d	s	i	ng	e	n	B	u	ch	B	ü	ch	e r

Z uvedeného srovnání vyplývá rozdíl mezi písemnou ortografickou podobou a fonetickým přepisem (zvukovou formou) vybraných příkladů.

Fernsehen

Georg Bydliński

Nachrichten.

Liebesgeschichten.

Sport.

Ein Krimi mit Mord.

Wetterbericht.

Programmübersicht.

Schlagerparade.

Werbung für Schokolade.

Bombenkrieg.

Volksmusik.

Kurz vor zwölf

schalte ich aus.

Plötzlich ist's ungewohnt still im Haus.

Phonetische Terminologie

abgeschwächt	oslabený
s abgeschwächte E [ə]	oslabené e
r Ablaut, s	ablaut, změna kmenové samohlásky
r Ach-Laut	hláska ach, velární ch, zadní varianta fonému ch
e Affrikate, -, n	afrikáta
r Akzent, es, e	akcent, přízvuk
akzentzählend	počítající přízvuky
r Anlaut	začátek slova
e Artikulation	artikulaace
e Artikulationsart	způsob artikulaace
e Artikulationsstelle	místo artikulaace
artikulieren	artikulovat
e Assimilation	asimilace, spodobá
r Auslaut	konec slova
e Auslautverhärtung	změna v napjatou souhlásku na konci slova
e Aussprache	výslovnost
s Aussprachewörterbuch, s, ü-er,	výslovnostní slovník
aus/sprechen, a, o	vyslovit, vyslovovat
e Behauchung	aspirace, příděch
behaucht	aspirovaný
betont - unbetont	přízvučný - nepřízvučný
e Betonung	přízvuk
r Buchstabe, ns, n	písmeno
buchstabieren	hláskovat
e Bühnenaussprache	spisovná výslovnost
s Dehnungs-H	dloužící h
r Diphthong, s, e	diftong, dvojhláska
e Endung, -, en	koncovka
s Fremdwort, s, ö-er	cizí slovo
r Fortiskonsonant, en, en	napjatá souhláska
gerundet	zaokrouhlený
geschlossen	zavřený
gespannt	napjatý
halblang	polodlouhý
e Hauptbetonung	hlavní přízvuk
r Ich-Laut	hláska ich, palatální ch, přední varianta fonému ch
r Inlaut	šřed slova
e Intonation	intonace
r Kieferwinkel, s, -	čelistní úhel
r Konsonant, en, en	souhláska, konsonant
kurz - lang	krátký - dlouhý
r Laut, es, e	hláska
r Leniskonsonant, en, en	nenapjatá souhláska
e Lippe, -, n	ret
e Lippenrundung	zaokrouhlení rtů
s Minimalpaar, s, e	minimální pár
r Monophthong, s e	monofong
r Muttersprachler, s, -	rodilý mluvčí

nasal	<i>nazální, nosový</i>
r Nasalvokal, s, e	<i>nosový vokál</i>
e Nebenbetonung	<i>vedlejší přízvuk</i>
offen	<i>otevřený</i>
oral	<i>orální, ústní</i>
s Phonem, s, e	<i>foném</i>
e Phonetik, -	<i>fonetika</i>
e Phonologie, -	<i>fonologie</i>
s Präfix, es, e	<i>předpona</i>
e Qualität, -	<i>kvalita</i>
e Quantität, -	<i>kvantita</i>
e Rechtschreibung	<i>pravopis</i>
e Rechtschreibreform, -, en	<i>reforma pravopisu</i>
e Reduktion	<i>redukce</i>
reduziert	<i>redukováný</i>
e Regel, -, n	<i>pravidlo</i>
r Reibelaut, es, e	<i>hláska třená</i>
e Rundung	<i>zaokrouhlení</i>
r Satzakzent	<i>větný přízvuk</i>
e Satzmelodie, -, n	<i>větná melodie</i>
e Silbe, -, n	<i>slabika</i>
silbenbildend	<i>slabikotvorný</i>
silbenzählend	<i>počítající slabiky</i>
silbisch – unsilbisch	<i>slabičný – neslabičný</i>
e Standardaussprache	<i>standardní výslovnost</i>
stimmhaft	<i>znělý</i>
stimmlos	<i>neznělý</i>
s stumme H	<i>němé h</i>
s Suffix, es, e	<i>přípona</i>
trennbar	<i>odlučitelný</i>
e Umgangssprache	<i>hovorový jazyk</i>
r Umlaut, es, e	<i>přehláska</i>
unbetonte Präfixe	<i>neprízvučné předpony</i>
ungespannt	<i>nenapjatý</i>
untrennbar	<i>neodlučitelný</i>
s velare ŋ	<i>velární (zadopatrové) n</i>
s Verkleinerungssuffix, es, e	<i>přípona zádrobnělin</i>
r Verschlusslaut, es, e	<i>hláska závěrová</i>
r Vokal, s, e	<i>samohláska, vokál</i>
s Vokaldreieck	<i>vokálníký trojúhelník</i>
s vokalisierte R [e]	<i>vokalizované r</i>
r (Vokal)Neueinsatz / r Knacklaut	<i>ráz</i>
s Vokaltrapez	<i>vokálníký lichoběžník</i>
s Vokalviereck	<i>vokálníký čtyřúhelník</i>
r Wortakzent, es, e	<i>slovní přízvuk</i>
r Zahn, s, ä-e	<i>zub</i>
s Zäpfchen-R, s Reibe-R	<i>čípkové r, třené r</i>
e Zunge -, n	<i>jazyk</i>
s Zungenspitzen-R	<i>předojazyčné r</i>
e Zungenstellung	<i>postavení jazyka</i>

Otázky a úkoly pro opakování učiva:

1. V čem spočívá rozdíl mezi fonetickým a fonologickým zkoumáním mluvené řeči?
2. Jak stanovíme, zda je určitá hláska foném? Definice fonému, distinktivní rysy fonémů.
3. Co jsou alofony, v čem se liší od fonémů? Uveďte příklady!
4. Popište soustavu mluvních orgánů! Čím je tvořeno artikulační ústrojí?
5. Jak klasifikujeme hlásky z fonetického i fonologického hlediska?
6. Podle čeho rozlišujeme artikulaci samohlásek?
7. Porovnejte systém německých a českých vokálů!
8. Charakterizujte tři problémové skupiny výslovnosti německých vokálů!
9. Jaké formy výslovnosti má samohláska vokalizované R?
10. Co je typické pro výslovnost německých diftongů? V čem spočívají výslovnostní chyby českých rodilých mluvčích?
11. Podle čeho určujeme artikulaci souhlásek?
12. V čem spočívá hlavní rozdíl ve výslovnosti německých a českých souhlásek?
13. Pro které německé konsonanty je typická napjatá výslovnost?
14. Jak rozumíte termínu *Auslautverhärtung*? Existuje podobný jev při artikulaci českých konsonantů? Uveďte příklady!
15. Proč dochází k asimilacím hlásek v proudu řeči? Jaké typy asimilací rozeznáváme?
16. Uveďte rozdíly mezi německou a českou asimilací konsonantů!
17. Jaký charakter má německý přízvuk? Jakou může plnit funkci? Uveďte příklady!
18. Proč v němčině dochází k silné redukci nepřízvučných slabik?
19. Co je typické pro silnou redukci koncové slabiky *-en* v hovorové němčině?
20. Ve kterých nepřízvučných předponách dochází k redukci vokálů?
21. Jaké jevy patří do segmentální a jaké do suprasegmentální roviny výslovnosti?
22. Jaké stupně členění vykazuje mluvená řeč? Co je nejmenší jednotkou mluvené řeči?
23. Jaké typy větné melodie rozeznáváme?
24. Uveďte typické výslovnostní chyby českých rodilých mluvčích při artikulaci německých vokálů, diftongů a konsonantů!
25. Uveďte příklady souvislosti charakteru německé výslovnosti s gramatickou stavbou němčiny!

Pro správné pochopení probraného učiva je vždy potřeba dokladovat výslovnostní jevy pomocí odpovídajících příkladů.

Doporučená studijní literatura:

- ČEJKA, Miroslav (1965): *Úvod do českého jazyka a fonetiky*. Praha: SPN
- DIELING, Helga /HIRSCHFELD, Ursula (2000): *Phonetik lehren und lernen*. Berlin/München: Langenscheidt
- EBNER, Jacob (1980): DUDEN - *Wie sagt man in Österreich? Wörterbuch der österreichischen Besonderheiten*, Mannheim: Dudenverlag
- HAKKARAINEN, Heikki J.(1995): *Phonetik des Deutschen*, München: W. Fink Verlag
- HIRSCHFELD, Ursula (1992): *Einführung in die deutsche Phonetik*. Videokurs, Begleitheft. Ismaning: Hueber
- HIRSCHFELD, Ursula /REINKE, Kerstin(1998): *Simsalabim. Übungskurs zur deutschen Phonetik*. Videokurs. Berlin/München: Langenscheidt
- KOHLER, Klaus J.(1995): *Einführung in die Phonetik des Deutschen*, Berlin:E.Schmidt Verl.
- KOVÁŘOVÁ, Alena (1994): *Fonetická cvičení pro nácvik německé výslovnosti*. Audiokazeta, doprovodný text. Brno: AVC MU
- KRČMOVÁ, Marie (1994): *Fonetika a fonologie. Zvuková stavba současné češtiny*. Brno: MU Brno
- LÜHR, Rosemarie (1996⁵): *Neuhochdeutsch*, München: W. Fink Verlag
- MEYER, Kurt (1989): DUDEN - *Wie sagt man in der Schweiz? Wörterbuch der schweizerischen Besonderheiten*, Mannheim: Dudenverlag
- POMPINO-MARSCHALL, Bernd (1995): *Einführung in die Phonetik*, Berlin:Walter de Gruyter
- RAMERS, Karl-Heinz (1998): *Einführung in die Phonologie*, München: W. Fink Verlag,
- RAUSCH, Ilke /RAUSCH, Rudolf (1992): *Deutsche Phonetik für Ausländer*. Berlin/München/Leipzig: Langenscheidt /Verlag Enzyklopädie
- STOCK, Eberhard /HIRSCHFELD, Ursula (1996): *Phonothek Deutsch als Fremdsprache*. Berlin/München: Langenscheidt
-
- DUDEN (1996): *Die deutsche Rechtschreibung*, Bd. 1. 21. völlig neu bearbeitete Aufl. Mannheim/Wien/Zürich
- DUDEN (2000): *Das Aussprachewörterbuch. Band 6*. Mannheim/Wien/Zürich
- KRECH, Eva-Maria/ STOCK, Eberhard/ HIRSCHFELD, Ursula/ ANDERS, Lutz-Christian (2009): *Deutsches Aussprachewörterbuch*. Walter de Gruyter Verlag